

بررسی نقش رهبری و فرماندهی نظامی در دفاع مقدس و جنگ آینده

از منظر فرماندهان عالی جنگ

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۱/۰۷/۱۶	مصطفی خودسیانی ^۱
تاریخ تأیید مقاله: ۱۳۹۱/۰۹/۲۲	هادی مراد پیری ^۲
صفحات مقاله: ۱۰۸ - ۶۹	اسماعیل خان احمدی ^۳

چکیده:

نوشتار حاضر در نظر دارد با توجه به اهداف متعالی انقلاب اسلامی، دستورالعمل‌ها و توصیه‌های مؤکد مبانی ارزشی مؤثر در موفقیت نبرد، تجارب ارزشمند هدایت نبرد در دوران دفاع مقدس و ویژگی‌های جنگ آینده؛ نقش فرماندهی را در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده تبیین و به رشته‌ی تحریر درآورد و الگویی مناسب، در حوزه‌ی فرماندهی به‌منظور هدایت صحنه‌ی جنگ در نبردهای احتمالی آینده ارائه نماید. این تحقیق با عنوان «بررسی نقش رهبری و فرماندهی نظامی در دفاع مقدس و جنگ آینده از منظر فرماندهان عالی جنگ» که متأثر از چند مسأله از جمله نقش پیچیده‌ی فرماندهی در هدایت جنگ در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده در بهره‌گیری از فرصت‌ها و ظرفیت‌های مختلف سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، در موفقیت نبرد و ... و از سویی متأثر از پیچیدگی شرایط، فراوانی متغیرها، تنوع تهدیدات، وجود چالش‌های (فرامنطقه‌ای، منطقه‌ای و داخلی) در اتخاذ تصمیمات فرماندهان در دو مقطع دوران دفاع مقدس و جنگ آینده است که نتیجه‌ی یک طرح پژوهشی است؛ از حیث هدف، تحقیقی کاربردی؛ از حیث سطح تحلیل، برخوردار از ماهیتی توصیفی - تحلیلی و از حیث رویکرد و طبقه‌بندی روش منکی به روش کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی می‌باشد. داده‌های مورد نیاز از راه مطالعات کتابخانه‌ای و با استفاده از ابزار فیش و پرسشنامه گردآوری شده است. اعتبار ابزار اندازه‌گیری بر اساس آلفای کرونباخ ۰/۹۲۸ بوده که پس از تجزیه و تحلیل آماری نتایج با سطح اطمینان ۰/۹۹ به‌دست آمد.

* * * * *

۱ - دانشجوی کارشناسی ارشد مطالعات دفاعی استراتژیک دانشگاه جامع امام حسین (ع).

۲ - استادیار دانشگاه امام حسین (ع).

۳ - دانشجوی دکتری علوم دفاعی - راهبردی - دانشگاه عالی دفاع ملی.

واژگان کلیدی

تهدید، جنگ آینده، دفاع مقدس، فرماندهی نظامی، مبانی ارزشی.

مقدمه

جنگ یک پدیده اجتماعی است که قدمت آن به قدمت حیات بشر می‌رسد؛ شکل‌گیری این پدیده متأثر از ویژگی‌های منحصر به فرد انسان همچون عقل، تفکر، تدبیر، تصمیم‌گیری، تمایلات و ... می‌باشد. مبانی دینی، جنگ را یک حرکت عظیم زندگی بشر تلقی نموده و شکل‌گیری آن را متأثر از اعتقادات و گرایشات انسان می‌داند؛ که گرایشات فوق منجر به شکل‌گیری دو جبهه‌ی حق و باطل در حیات بشر گردیده است. قرآن کریم این دو جبهه و اهداف راهبردی آنها را چنین ترسیم نموده است:

الف) جبهه‌ی حق: «... اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...» خدا دوست کسانی است که ایمان آورده‌اند و بیرون می‌آورد ایشان را از تاریکی‌ها (کفر) به سوی روشنایی (ایمان) هدایت می‌کند. **ب) جبهه‌ی باطل:** «... وَالَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ...» خدا دوست کافران را از روشنایی به سوی تاریکی‌ها (گمراهی) ... (همان، بقره، آیه ۲۵۷).

مصطفی شریف نهج البلاغه این صف‌بندی را چنین تبیین می‌کند: «... حَقٌّ وَ بَاطِلٌ، وَ لِكُلِّ أَهْلٍ...»، حق و باطل همیشه در پیکارند و برای هر کدام طرفدارانی است ...» (نهج البلاغه، خطبه ۱۶، فراز ۵).

صاحب‌نظران مکاتب، شکل‌گیری این پدیده را متأثر از عوامل مختلفی می‌دانند که بعضاً مبنای مشروعیت بسیاری از جنگ‌ها در جهان گردیده است. ماکیاولی کسب قدرت را عامل ثبات و امنیت می‌داند و معتقد است: «برای دست یافتن به قدرت کامل از انواع سلاح‌ها حداکثر استفاده را به عمل آور» (آزادبخت، ۱۳۸۲: ۹۶). اُپنهایم دلیل جنگ را غلبه می‌داند و بر این باور است که: «جنگ درگیری دو دولت از طریق نیروهای مسلح^۱ با هدف غلبه بر دیگری

1 - The Armed Forces

و اعمال شرایط دلخواه طرف پیروز می‌داند» (آخوندی، ۱۳۸۳: ۲۵). هراکلیتوس جنگ را یکی از مظاهر قانون حاکم بر جهان می‌داند و معتقد است: «جنگ سرچشمه و زائیده و فرمانروایی وجود است، قانون همگانی است و بنابر این بیدادگری نیست و ضرورتی است که هستی بی آن پایدار نمی‌ماند» (خراسانی، بی تا: ۲۵۰). نیچه جنگ را عصاره‌ی تمدن و مدنیت می‌داند و معتقد است: «جنگ و شهامت، خالق پدیده‌های عظیم‌تری از عشق به هم‌نوع هستند. جنگ، آزمون نیکوکاری است؛ یعنی تنها کنکور بی طرف و عادلانه و در حقیقت شاید یگانه رقابت پندار» (بوتول، ۱۳۶۸: ۱۶) بر اساس نقش حیاتی این پدیده در زندگی انسان است که حضرت علی (ع) مأموریت و جایگاه نیروهای مسلح را چنین با اهمیت ترسیم می‌نمایند: «وَفَالْحُجُودُ بِإِذْنِ اللَّهِ حُصُونُ الرَّعِيَّةِ وَ زَيْنُ الْوُلَاهِی وَ عِزُّ الدِّینِ وَ سُبُلُ الْآءِ مِنْ وَ لَيْسَ تَقْوَمُ الرَّعِيَّةِ إِلَّا بِهِمْ» اما لشکرها، به فرمان خدا دژهای استوار رعیت‌اند و زینت والیان. دین به آنها عزت یابد و راه‌ها به آنها امن گردد و کار رعیت جز به آنها استقامت نپذیرد (نامه‌ی ۵۳: فراز ۴۳). تحقق اهداف این پدیده و نقش و جایگاه این فرایند در زندگی بشر منجر به شکل‌گیری عامل مهم و حیاتی مدیریت و فرماندهی در راستای تصمیم‌سازی، تصمیم‌گیری، هدایت و کنترل منابع و بهره‌گیری از فرصت‌ها و ظرفیت‌ها گردید. حضرت علی (ع) نقش این عامل (فرماندهی) را در فرایند جنگ چنین ترسیم می‌نمایند: «كُنَّا إِذَا احْمَرَ الْبَأْسُ اتَّقَيْنَا بِرَسُولِ اللَّهِ (ص)، فَلَمْ يَكُنْ أَحَدٌ مِنَّا أَقْرَبَ إِلَى الْعَدُوِّ مِنِّي» هنگامی که آتش جنگ شعله‌ور می‌شد ما به پیامبر اکرم (ص) پناه می‌بردیم و او از همه به دشمن نزدیکتر بود (دشتی، ۱۳۸۲، کلمات قصار شماره‌ی ۹). هم‌چنین در خصوص این ویژگی، حضرت علی (ع) در رابطه با مالک اشتر می‌فرمایند: «... وَ فَإِنَّهُ سَيْفٌ مِنْ سَيْوَفِ اللَّهِ، لَا كَلِيلُ الطُّبَيْهِی وَ لَا نَابِی الضَّرْبِیَّهِی، فَإِنْ أَمَرَكُمُ أَنْ تَنْفِرُوا فَانْفِرُوا وَ إِنْ أَمَرَكُمُ أَنْ تَقِيمُوا فَاقِيمُوا فَإِنَّهُ لَا يُقَدِّمُ وَ لَا يُحْجِمُ وَ لَا يُؤَخِّرُ وَ لَا يُقَدِّمُ إِلَّا عَنْ أَمْرِي وَ قَدْ أَثَرْتُكُمْ بِهِ عَلَى نَفْسِي لِنَصِيحَتِهِ لَكُمْ وَ شِدَّةِی شَكِيمَتِهِ عَلَيَّ عَدُوَّكُمْ» او شمشیری است از شمشیرهای خدا که نه تیزیش کند شود و نه ضربتش بی اثر ماند. او نه به خود در کاری اقدام می‌کند و نه از کاری باز می‌ایستد، نه قدم واپس نهد و نه پیش گذارد، مگر به فرمان من. در فرستادن مالک به دیار

شما، شما را بر خود ترجیح نهاد، زیرا مالک را نیک‌خواه شما دیدم و دیدم که او از هر کس دیگر سخت‌تر لجام بر دهان دشمنانتان زند...» (همان، نامه ۳۸)

بیان مسأله

موفقیت در جنگ به‌عنوان یک پدیده که عزت و ذلت یک جامعه را محقق می‌سازد، متأثر از عوامل متعددی است که از جمله: ایمان، انگیزه، فرماندهی، روحیه‌ی عالی و ... می‌باشد. صاحب‌نظران حوزه‌ی جنگ و دفاع بر این باورند تنها اجرای صحیح تاکتیک‌های آفندی منجر به پیروزی نمی‌گردد، بلکه در یک تجزیه و تحلیل کلی که متأثر از تجارب تاریخ نظامی است، می‌توان گفت که موفقیت در جنگ با میل به پیروزی محقق خواهد شد. این میل به پیروزی منبع عظیم قدرت در فرایند نبرد است. میل به پیروزی یعنی: شجاعت، شهامت، شایستگی، جسارت و مهارت. (دانشگاه امام حسین^(ع)، ۱۳۷۶: ۱۴) در هر عملیات نظامی باید این میل به پیروزی در تمام سطوح نیروهای مسلح ایجاد شود تا اهداف نهایی جنگ محقق گردد. نماد میل به پیروزی در رزمنده یعنی یک قدم به جلو رفتن و یک شلیک به سمت دشمن؛ اما نماد میل به پیروزی در فرماندهان، برخورداری از انعطاف فکری کامل و اخذ تصمیم قاطع می‌باشد. تجارب جنگ در تاریخ زندگی انسان به‌خصوص دوران دفاع مقدس که ملت با تمام وجود آن را لمس نمود گویا این واقعیت است که محور شکل‌گیری میل به پیروزی در سپاه اسلام فرمانده است؛ زیرا فرمانده با برخورداری از قدرت انعطاف فکری کامل قادر خواهد بود که ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات را شناسایی و توان رزمنده را که همان میل به پیروزی در زمان و مکان مناسب و در نقطه‌ی ضعیف دشمن به‌کار گیرد. با توجه به این محوریت فرمانده در فرایند نبرد است که حضرت علی^(ع) در نامه‌ی ۳۸ مالک اشتر را به‌عنوان شخصیتی که برخوردار از این ویژگی است چنین معرفی می‌نمایند:

«... أَمَا بَعْدُ، فَقَدْ بَعَثْتُ إِلَيْكُمْ عَبْدًا مِنْ عِبَادِ اللَّهِ، لَا يَنَامُ أَيَّامَ الْخَوْفِ وَلَا يَنْكُلُ عَنِ الْأَعْدَاءِ سَاعَاتِ الرَّوْعِ، أَشَدَّ عَلَى الْفُجَّارِ مِنْ حَرِيقِ النَّارِ وَ هُوَ مَالِكُ بْنُ الْحَارِثِ أَخُو مَذْحِجٍ، فَاسْمَعُوا لَهُ وَ أَطِيعُوا أَمْرَهُ فِيمَا طَاقَ الْحَقُّ...»؛ اما بعد، بنده‌ای از بندگان خدا را به سوی شما فرستادم. مردی که در روزگار وحشت به خواب نرود و در ساعات خوف از دشمن رخ برتابد. بر دشمنان از لهیب آتش

سوزنده‌تر است. او مالک بن الحارث از قبیله مذحج است در هر چه موافق حق بود به سخنش گوش بسپارید و فرمانش را اطاعت کنید...» (همان، نامه‌ی ۳۸، فراز چهارم). در جای دیگر مالک را به‌عنوان الگوی یک فرماندهی شایسته و لایق نظام سیاسی اسلام که قادر به ایجاد میل به پیروزی در زرمندگان اسلام است را این‌گونه معرفی می‌فرماید: «... قَدْ أَمَرْتُ عَلَيْكُمْا وَعَلَى مَنْ فِي حَيْزِكُمْا مَالِكِ بْنِ الْحَارِثِ الْأَشْتَرِ فَاسْمَعَا لَهُ وَأَطِيعَا، وَاجْعَلَاهُ دِرْعَا وَمِجْنَا، فَإِنَّهُ مِمَّنْ لَا يُخَافُ وَهَنْهُ وَ لَا سَقَطْتُهُ، وَ لَا بَطُوهُ عَمَّا الْإِسْرَاعِ إِلَيْهِ أَحْزَمٌ، وَ لَا إِسْرَاعُهُ إِلَيَّ مَا الْبَطْأُ عَنْهُ أَمْثَلُ...»؛ من، مالک بن الحارث الاشر را بر شما و همه‌ی سپاهیان که در فرمان شماست امیر کردم، به سخنش گوش دهید و فرمانش برید، او را زره و سپر خود قرار دهید. زیرا مالک کسی است که نه در کار سستی می‌کند و نه خطا و نه آن‌جا که باید درنگ کند، شتاب می‌ورزد و نه آن‌جا که باید شتاب ورزد، درنگ می‌کند...» (همان: نامه‌ی ۱۳). با توجه به این ویژگی مالک اشتر است که فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در مراسم مشترک تحلیف دانشجویان دانشگاه‌های افسری ارتش در دانشگاه امام علی^(ع) الگوی فرماندهان سپاه اسلام را مالک اشتر معرفی می‌کنند و می‌فرمایند: «...الگوی ما «مالک اشتر» است؛ برترین سردار بلندپایه‌ی جنگ‌های پُرماجرای امیرالمؤمنین^(ع)؛ شجاع‌ترین مرد عرب...» (امام خامنه‌ای^(مدظله)، ۱۳۸۲/۱۰/۴).

فرماندهی معظم کل قوا در جمع فرماندهان نیروهای مسلح نقش و جایگاه فرماندهی در نیروهای مسلح را چنین تبیین می‌فرماید: «چند جمله از حساسیت‌های مربوط به نظام فرماندهی در نیروهای مسلح عرض بکنم، اساساً محور اصلی نیروهای مسلح، فرماندهی است. همه‌ی آنچه که در نیروهای مسلح، تأثیر و کارایی و برندگی دارد - چه آن‌چه مادی است، چه آنچه انسانی است - بدون نظام فرماندهی، در حقیقت هیچ و پوچ و بی‌اثر و یا بسیار کم‌اثر خواهد بود. به‌همین جهت، این ستون فرماندهی در نیروهای مسلح را باید بسیار مستحکم و ثابت کرد. در یک سازماندهی، فرماندهی یک امر صرفاً شخصی نیست و نمی‌تواند باشد. در مجموعه‌ی یک سازمان، فرماندهی و سازمان، با یکدیگر ارتباط مستحکم دارند. فرماندهی بر عده‌های سازمان‌یافته‌ی نظامی، با فرماندهی طبیعی بر یک مجموعه‌ی توده‌ی انسان بی‌نظم و بی‌سازمان، تفاوت می‌کند...» (بیانات در دیدار فرماندهان عالی‌رتبه‌ی نیروهای نظامی و

انتظامی-۱۳۶۹/۱۰/۲۲). معظم‌له شرط موفقیت فرمانده از تحقق اهدافش را اشرافیت اطلاعاتی او می‌داند و می‌فرماید: فرمانده باید از ارکان و اجزای مختلف حیطه‌ی مأموریت خودش، دائماً با اطلاع باشد. فرماندهی غافل، فرماندهی‌یی که نمی‌داند در بخش‌های مختلف فرماندهی و حوزه‌ی مأموریتی او چه می‌گذرد، قطعاً فرماندهی ناموفقی خواهد بود. راهش هم بازرسی‌هایی است که بایستی پی‌درپی انجام بگیرد (همان، ۱۳۶۹/۱۰/۲۲). در جای دیگر، محور تمام فعالیت‌ها و تلاش‌های سازمان را فرماندهی و مدیریت معرفی می‌کنند و می‌فرمایند: «استحکام سازماندهی، ارتقای قدرت رزمی، توانایی لازم برای تولید، تهیه، تکمیل و نگهداری تجهیزات، بالا نگهداشتن روحیه‌ی مسؤولیت نظامی و همه‌ی چیزهای دیگر با ابتکار و مدیریت مدیران خوب و مسئول امکان‌پذیر است. (بیانات معظم‌له و فرمانده کل قوا در مراسم صبحگاه نیروی زمینی ارتش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۱/۸/۲۶). بر مبنای مطالب فوق موضوع نوشتار حاضر «بررسی نقش فرماندهی در دفاع مقدس و جنگ آینده از نگاه فرماندهان عالی‌جنگ و اساتید مراکز آموزش عالی سپاه» می‌باشد؛ نظر به مباحثی که پیرامون این موضوع در مبنای ارزشی، رهنمودها و فرمایشات حضرت امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) وجود دارد، بخشی از مطالب ادبیات تحقیق جهت تدوین شاخص‌ها، با مطالعات اکتشافی و به‌روش توصیفی استنتاجی و با ابزار فیش اطلاعات از این منابع گردآوری می‌شود.

نوع تحقیق

با توجه به شرح بیان مسأله و این‌که توان رزم در این تحقیق توسعه می‌یابد؛ از این‌رو، نوع تحقیق توسعه‌ای کاربردی است.

روش تحقیق

تحقیقات علمی بر مبنای هدف و ماهیت روش تقسیم‌بندی می‌شوند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۹: ۵۸). این پژوهش از نوع کاربردی و به روش توصیفی و پیمایشی انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات در هر تحقیق علمی متناسب با ماهیت آن از یک یا چند ابزار استفاده می‌شود. در این پژوهش، اطلاعات نظری مورد نیاز با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و مشاهده‌ی

اسناد و مدارک به شیوه‌ی فیش‌برداری تهیه شده و اطلاعات میدانی نیز با استفاده از پرسشنامه جمع‌آوری گردیده است. ابزار پژوهش (پرسشنامه) با تعداد ۱۶ سؤال بسته در پنج سطح طبقه‌بندی لیکرت شامل تعداد ۸ سؤال مربوط به نقش فرماندهی در دوران دفاع مقدس و تعداد ۸ سؤال مربوط به نقش فرماندهی در جنگ آینده و همچنین دو سؤال باز پاسخ جهت نظرخواهی از فرد پاسخگو تنظیم گردید. جامعه‌ی آماری در این تحقیق عبارتند از: جمعی از فرماندهان عالی جنگ در دروان دفاع مقدس شاغل در ستاد فرماندهی کل سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، اساتید محترم دانشگاه عالی دفاع ملی، اساتید محترم دانشگاه جامع امام حسین^(ع)، اساتید و فرماندهان محترم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین^(ع)، اساتید و فرماندهی محترم دانشکده و پژوهشکده‌ی دفاعی (دافوس سپاه)، فرماندهان و اساتید محترم مجتمع دانشگاهی حضرت امیرالمؤمنین^(ع) نرسا (مدرسین دروس: اصول و روش ستاد، اطلاعات و عملیات، طرح و عملیات، اصول و قواعد، طرح‌ریزی و هدایت تیپ، لشکر و سپاه در آفند و پدافند)، فرماندهان قرارگاه ثارالله، فرماندهان قرارگاه سیدالشهدا، فرماندهان سپاه صاحب الزمان^(عج) اصفهان، مدیران عالی سازمان بسیج مستضعفین، مدیران عالی ستاد فرماندهی نیروی زمینی سپاه، که حجم نمونه‌ی آماری در این تحقیق با استفاده از فرمول نسبت صفت به دست آمده ۹۶ نفر می‌باشند. با توجه به نمونه‌ی آماری و به جهت افزایش ضریب اطمینان تحقیق، تعداد ۱۰۰ پرسشنامه بین اعضای نمونه توزیع شد و از این تعداد ۱۰۰ پرسشنامه نیز جمع‌آوری گردید.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} = \frac{1/96^2 \times 0/50 \times 0/50}{0/10^2} = 96 \cong 100$$

اهمیت و ضرورت تحقیق

در خصوص اهمیت و ضرورت می‌توان به چند سند اشاره کرد:
الف) تأکید حضرت امام^(ع) مبنی بر این‌که: «در هنگام نبرد مجال پرداختن به همه‌ی جهات قوت‌ها و ضعف‌ها و طرح‌ها و برنامه‌ها و در حقیقت ترسیم راهبرد دفاع همه‌جانبه^۱

نبوده است، ولی در شرایط عادی باید با سعه‌ی صدر به دور از حُب و بُغض‌ها به این مسأله پرداخت» (مرندی، ۱۳۸۰: ۱۵۰).

ب) فرماندهی معظم کل قوا حضرت آیت‌الله العظمی امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در دیدار نوروزی خود با فرماندهان ارشد نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۳۹۱/۱/۱۶ با اشاره به لزوم حفظ و تقویت انگیزه‌های دینی و الهی در کنار ارتقای آمادگی‌ها، خطاب به جمع فرماندهان می‌فرماید:

«نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران دارای تجربه‌ی بسیار مهم و ارزشمند هشت سال دفاع مقدس هستند که باید این تجربه گرانبها همواره مورد بازنگری و استفاده قرار گیرد» (۱۳۹۱/۱/۱۶).

سؤالات تحقیق

- ۱) فرماندهی در دوران دفاع مقدس در راستای تحقق اهداف جنگ از چه نقشی برخوردار بوده است؟
- ۲) فرماندهی در جنگ آینده با توجه به پیچیدگی صحنه‌ی نبرد از چه نقشی برخوردار است؟

روش جمع‌آوری

ابزاری که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته‌اند عبارتند از:

الف) اسناد، مدارک، کتب، مقالات علمی و پایان‌نامه‌های موجود و مرتبط با موضوع تحقیق؛

ب) توزیع پرسش‌نامه در بین کارشناسان، صاحب‌نظران و فرماندهان نظامی؛

ج) شبکه‌ی اطلاع‌رسانی اینترنت به‌عنوان یک منبع مورد استفاده قرار گرفته است.

چارچوب نظری تحقیق

در این بخش از نوشتار با توجه به موضوع تحقیق سه حوزه‌ی دفاع مقدس، جنگ آینده و رهبری و فرماندهی نظامی به‌صورت مختصر تشریح می‌گردد تا نقش رهبری و فرماندهی نظامی در دو حوزه‌ی دفاع مقدس و جنگ آینده قابل تبیین و توصیف باشد:

الف) جنگ آینده

جنگ آینده به تمام معنا یک جنگ عمومی خواهد بود که زمان شروع آن را دقیقاً نمی‌توان پیش‌بینی کرد و در مقایسه‌ی با جنگ‌های گذشته با سرعت و شدت بیشتر و به‌طور غافلگیرانه آغاز خواهد شد. جنگ آینده با توسل به کلیه‌ی وسایل و امکانات علمی، فنی و راهبرد مدرن اجرا خواهد شد. چنین جنگی با دارا بودن ویژگی‌های جدید، تمام ابعاد یک کشور در حال نبرد را فرا می‌گیرد و دارای ماهیت اشغال و استیلای زودگذر نبوده و هدف اصلی آن امحای بی‌رحمانه‌ی بنیادهای فرهنگی، ملی و نظامات کشور است. جنگ آینده با توجه به این که بین چه کشورهایی رخ دهد و آن کشورها در کدام مرحله از تحولات تاریخی باشند، ماهیتی متفاوت خواهد داشت. بنابراین صاحب‌نظران، نام‌های متعدد و متفاوتی برای جنگ آینده برگزیده‌اند از جمله: (جنگ کامل، رایانه‌ای، فناوری، بی‌پایان، فوق مدرن، موج سوم، پست مدرن و ...) اما واژه یا نام «نبرد ناهمگون» از جمله‌ی اسامی با کاربرد فراوان برای جنگ آینده می‌باشد. به‌طوری‌که در سال‌های اخیر، نبرد ناهمگون، بیش از پیش در کانون توجه قرار گرفته و بسیاری از مباحث جاری در حوزه‌ی نظامی، از این مقوله تأثیر گرفته است. اغلب از اصطلاح «ناهمگون» برای توضیح مجموعه عوامل پیدا و پنهان در نبردهای آتی بین دو کشور غیرهم‌تراز استفاده می‌شود. (قنبری جهرمی، ۱۳۸۳)

تعاریف و مفاهیمی از جنگ آینده

اولین و قدیمی‌ترین بُعد جنگ، سطح زمین بوده است (جنگ زمینی) بُعد تاریخی دوم، سطح آب بوده است (جنگ دریایی). در قرن بیستم، ابعاد جدیدی به جنگ اضافه گردید:

۱) سطح زیردریاها و اقیانوس‌ها (جنگ زیردریایی)؛

۲) هوای روی سطح زمین (جنگ هوایی)؛

۳) سرزمین متخاصمان (جنگ راهبردی و جنگ بین قاره‌ای) و ...

بُعد قدیمی جنگ زمینی در اثر پارادایم حمله‌ی برق‌آسا (که نیروهای زرهی با چالاکي، خطوط نیروی دشمن را شکافته و به‌عمق آن نفوذ می‌نمایند) دچار تغییری بنیادین در الگوی اساسی

خود شده است. این امر، شایستگی محوری نیروهای برتر گذشته را در دفاع ایستا از مواضع خود دچار مشکل و شکست نمود. در بُعد جدیدی از جنگ (جنگ راهبردی بین‌قاره‌ای) دور ایستا بودن جنگ‌های آینده ظاهر گردید. موشک‌های بالستیک بین‌قاره‌ای حاوی کلاهک‌های هسته‌ای، با تخریب قاطع و غیرقابل توقف شهرها و اهداف بزرگ دیگر در سرزمین دوردست دشمن، شایستگی محوری جدیدی را خلق نمود. (اندیشگاه شریف، ۱۳۸۸: ۷۹)

نظریه‌های تکاملی در باب جنگ آینده^۱: به‌طور کلی نظریه‌های تکاملی یا فرگشتی در خصوص جنگ آینده دارای یک وجه مشترک هستند و آن این‌که تغییر شکل جنگ را طی یک فرایند تکوینی و براساس نقاط عطف مهم در تاریخ و تمدن بشری مورد بررسی قرار می‌دهند. اما همان‌طور که در ادامه خواهد آمد، هر یک از این نظریه‌ها دارای مبنای خاصی برای مرحله‌بندی سیر تکامل جنگ هستند که همین امر توصیف آنها را از جنگ آینده تا حدی از یکدیگر متمایز می‌سازد. اساساً در ادبیات نظامی امروز سه نظریه تکاملی اصلی در خصوص جنگ آینده مطرح است که عبارتند از: جنگ نسل چهارم^۲، جنگ موج سوم^۳، و جنگ دوره‌ی چهارم^۴ (Fitzgerald, 1994: 7).

ب) دفاع مقدس

تفاوت میان جنگ و دفاع تفاوت در معنا و مفهوم واقعی آن است نه در شکل ظاهری و عملی آن، چرا که از لحاظ اقدام و عمل یکی هستند. بنابراین، دفاع و جنگ به لحاظ شکلی و ظاهری هر دو جنگ هستند، اما به لحاظ ماهیتی جنگ برای تحمیل اراده و دفاع برای جلوگیری از تحمیل اراده صورت می‌گیرد. به عبارت دیگر، دفاع و جنگ در اقدام و عمل یکی هستند، اما به لحاظ ماهیت و هدفی که دنبال می‌کنند؛ در جنگ تحمیل اراده به کشور هدف انجام می‌گیرد در حالی که در دفاع از تحمیل اراده‌ی طرف متخاصم ممانعت صورت می‌گیرد.

1 – Evolutionist Theories of Future War

2 – Forth – Generation Warfare

3 – Third – Wave War

4 – Fourth – Epoch War

در متون دینی ما واژه‌ای به‌عنوان جنگ یافت نمی‌شود، ولی واژه‌ی جهاد فی سبیل‌الله بسیار یاد شده است. نخستین آیه‌ای که درباره‌ی مشروع و مجاز بودن جنگ در قرآن کریم آمده است در بردارنده‌ی این حقیقت است که مسلمانان از آن اذن قتال یافتند که مورد ستم و تجاوز قرار گرفته‌اند (سوره‌ی حج، آیه‌ی ۳۹). بنابراین، از این آیه و دیگر آیات از این دست می‌توان دریافت که مؤمنان در برابر تجاوزگران و جنگ با آنان فراخوانده شده‌اند و آنچه در اسلام مقدس و ارزشمند تلقی می‌شود «دفاع» است و آنچه نامقدس و نکوهیده شده «تجاوز» است (باقری، بی تا: ۴).

اما دفاع مشروع در عصر ما و در حماسه‌ی بزرگ دفاع مقدس، رزمندگان خدا باوری شرکت داشتند که با انگیزه‌ی دفاع از مکتب، انقلاب و سرزمین خویش و با اعتقاد راسخ به برحق بودن راهشان، هجوم و تجاوز دشمن را پاسخی محکم و درخور دادند. آنان به‌راه و هدفشان ایمان داشتند و بر این باور بودند که در این رویارویی چون مورد هجوم و تجاوز قرار گرفته‌اند مورد ستم بوده؛ بنابراین، در جبهه‌ی حق‌اند و ستمگر و متجاوز در جبهه‌ی باطل؛ حضرت امام خمینی^(ره) اسوه و پیشوای رزمندگان بارها براین نکته تأکید می‌ورزیدند که: «جنگ ما جنگ دفاعی است و این دشمن است که به ما تهاجم کرده است؛ ما با کسی سرجنگ نداریم؛ اما نمی‌توانیم در مقابل تجاوز دشمن بعضی ساکت بنشینیم و تن به ستم بدهیم (صحیفه‌ی نور، ج ۱۵: ۱۰۱).

هشت سال دفاع مقدس مرهون زحمات و جان‌فشانی ملت بزرگ ایران به رهبری پرچمدار معنویت و عدالت و آزادی‌خواهی دوران، حضرت امام خمینی^(ره) است. دوران دفاع مقدس بدون تردید از مهم‌ترین رخدادهای تاریخ معاصر ایران و بزرگ‌ترین و طولانی‌ترین جنگ جهان در آخرین سده‌ی هزاره‌ی دوم میلادی است. درباره‌ی جنگ هشت ساله‌ی عراق علیه ایران^۱ تا کنون صدها گزارش، تحلیل و تألیف داخلی و خارجی به رشته‌ی تحریر درآمده

۱ - تجاوز سراسری ارتش رژیم عراق از زمین، هوا و دریا به خاک مقدس جمهوری اسلامی در ۳۱ شهریور سال ۱۳۵۹ حادثه‌ی مهمی است که بررسی ابعاد آن برای نسل حاضر و آینده‌ی تاریخ بسی حائز اهمیت است. اگر چه در علل تجاوز لزوماً باید به ریشه‌ی تاریخی اختلافات ایران و دولت عثمانی نظر داشت، اما تجاوز رژیم عراق در مقطعی که تازه‌ی انقلاب اسلامی در ایران به پیروزی رسید و هنوز ثبات لازم برای حل و فصل عادی امور داخلی خود نداشت و ارتش آن نیز سامان نیافته بود و نیروهای مردمی و انقلابی

است اما به دلیل گستردگی دامنه‌ی این رخداد و لایه‌های متنوع و ابعاد آن، هم‌چنان نیازمند واکاوی ابعاد نامکشوف بسیاری از رخداد‌های آن هستیم. این موضوع به جنگ ایران و عراق منحصر نمی‌شود و تاکنون درباره‌ی جنگ‌های جهانی اول و دوم، هزاران تألیف، تولیدات هنری و سینمایی انبوه، راه‌اندازی موزه‌های متعدد و تأسیس دیپارتم آنها و مؤسسات مطالعاتی انجام پذیرفته است؛ اما هم‌چنان ابعاد بسیاری از این دو جنگ بزرگ جهانی ناپیدا است و نیازمند تبیین و تفسیرهای دقیق‌تر و متکی بر واقعیت‌های ضروری است (هیرو، ۱۳۹۰: ۱۰).

ج) رهبری و فرماندهی نظامی

واژه‌ی فرماندهی^۱ حداقل دارای چهار کاربرد نظامی در زبان انگلیسی است، به‌عنوان یک اسم، دلالت بر: (۱) اقتدار یک فرد؛ (۲) دستوری که یک فرمانده صادر می‌کند؛ (۳) سازمان یا منطقه‌ای که تحت فرماندهی یک فرد قرار دارد. و به‌عنوان یک فعل: (۴) دلالت بر تسلط از طریق تسلیحات یا نظارت از یک موضع برتر دارد (Encyclopedia, 1983: 55). سازمان پیمان آتلانتیک شمالی^۲ کوتاهترین بیان را در مورد معنای فرماندهی ارائه می‌دهد: «قدرتی که به یکی از افراد عضو نیروهای مسلح برای هدایت، هماهنگی و کنترل نیروهای نظامی واگذار می‌گردد.» (همان). ستاد مشترک ارتش آمریکا (پنتاگون، ۱۹۸۷) تعریف دقیق‌تری از فرماندهی را تجویز می‌کند: «قدرتی که یک فرمانده‌ی ارشد در نیروی‌های نظامی به موجب درجه یا منصب به‌طور قانونی بر زیردستان خود اعمال می‌کند.» (اردستانی، ۱۳۷۶: ۴۵).

هم با حوادث داخلی درگیر بودند و حتی مرزبانی از حدود و ثغور مرزی با مشکل انجام می‌شد، و ده‌ها دلیل دیگر این تأمل را برمی‌انگیزد که رژیم عراق با این تجاوز گسترده چه اهدافی را دنبال می‌کرد؟ (لاریجانی، ۱۳۸۷: ۱۰) هم‌چنین بررسی نحوه‌ی تجاوز ارتش عراق با در نظر گرفتن اوضاع سیاسی اقتصادی و نظامی طرفین نکات ظریفی را در اختیار محققان و اندیش‌وران سیاسی نظامی قرار خواهد داد، و مهم‌تر از آن، همه را در تنظیم و تحلیل این حادثه‌ی عظیم در تاریخ دو ملت کمک شایان توجه خواهد کرد. و حتی نقش پیچیده‌ی دولت‌ها و سازمان‌ها، به‌ویژه قدرت‌های بزرگ مدعی حقوق بشر و استقلال ملت‌ها در وقوع تجاوز و سپس موضعگیری‌های آنها طی هشت سال جنگ از فرازهای مهم این حادثه به‌شمار می‌رود. جنگ عراق علیه ایران به دلایل مختلف پایان نظامی نداشت، بلکه آنانی که عراق را علیه جمهوری اسلامی ایران به تجاوز وا داشته‌اند با همه‌ی توان به میدان آمدند و مانع از آن شدند که ارتش عراق در میدان نبرد به ایران ببازد، از این رو، سمت و سوی تحولات جنگ را به پایانی حقوقی سیاسی کشانده‌اند، به‌طوری که صدور قطعنامه‌ی ۵۹۸ فصل‌الخطاب همه در ماجرای هشت سال نزاع و درگیری می‌باشد (لاریجانی، ۱۳۸۷: ۱۱).

1 - command

2 - The North Atlantic Treaty Organization/NATO

از نظر ارتش جمهوری اسلامی ایران، فرماندهی اختیاری است که توسط آن شخص فرمانده بر زیردستان اعمال فرماندهی می‌نماید.» (دستور رزمی، ۵-۱۰۱: ۵۷-۲).

در یک نگاه کلی فرماندهی عبارت است از: رهبری خوب به هنگام ضرورت و نیز مدیریت خوب به وقت نیاز. به عبارت دیگر، فرماندهی در برگیرنده‌ی عناصر مدیریت و رهبری است و بدون هر یک از این عناصر ناقص است. مطالعات علمی پیرامون فرماندهی به همین شکل بر اهمیت تأثیرگذاری شخصیت فرمانده بر واحدش و تشریح راه‌های انجام این کار تأکید می‌کنند و به تقلید رفتار و منش فرمانده از سوی زیردستان صحنه می‌گذارند. «تاریخ نظامی شهادت می‌دهد که هنگام محاربه، نفوذ فرمانده در روحیه‌ی عده‌اش مخصوصاً منوط به وضع و رفتار اوست. کلیه‌ی محاربین چشم خود را به وی دوخته‌اند. هر کاری که او بکند و هر چه که او بگوید کاملاً در وجود زیردستانش مؤثر و مسری است. هر اندازه فشار خطر زیاده‌تر و حالت دفاعی عده پریشان‌تر باشد، وظیفه‌ی فرماندهان به همان اندازه مهم‌تر می‌گردد. چون حس تقلید یکی از آخرین ملکاتی است که علی‌رغم تهیجات نبرد باقی می‌ماند؛ بنابراین، در این موارد سرمشق واقع شدن فرمانده، یگانه وسیله نجات عده‌ی ارتشی است که روحیه‌ی آنها در شرف اضمحلال باشد.» (قوزانلو، ۱۳۶۲: ۱۲۴). مطالعات هنر فرماندهی در ادوار پیشین به ندرت بر مهارت‌های مدیریتی به‌عنوان استعدادی هم‌پایه‌ی مهارت‌های رهبری به مثابه پیش‌نیازهای موفقیت تأکید می‌کنند، از چند سال گذشته به این طرف، دیگر وضع بدین صورت نیست. اکنون در فرماندهی معمولاً مدیریت از اهمیتی یکسان با هنر رهبری برای کارایی فرمانده برخوردار است. با بازگشت به گذشته نیز می‌توان دید که این امر همواره مصداق داشته است. در مطالعات پیرامون هنر فرماندهی در دهه‌ی پس از جنگ جهانی دوم، مدیریت گهگاه تهدید به تحت‌الشعاع قرار دادن رهبری نموده است، با این وجود هنوز هم فرماندهی در برگیرنده‌ی وظایف متداخل رهبری و مدیریت است و بر کارایی واحد یا سازمان تمرکز دارد. هنگامی که از وظایف فرماندهان به خصوصیات، خصلت‌ها یا ویژگی‌های مورد نیاز فرمانده گذر می‌کنیم، اتفاق نظر کم‌تری میان نظریه‌پردازان مشاهده می‌گردد. کلیه‌ی تحلیل‌گران، از وقایع‌نگاران دوران فرماندهان بزرگ گرفته تا وقایع‌نگاران دوره‌ی اخیر، فهرست خاص خود از

نیازمندی‌هایی را ارائه داده‌اند که بدون آنها یک فرمانده در معرض شکست و ناکامی قرار می‌گیرد. این فهرست شامل موارد زیر می‌گردد: «قوه‌ی فکر، تخیل، دانش، خلاقیت، قضاوت، تجربه، واقع‌بینی، تیزبینی مهارت‌های ارتباطی، منش، مزاج، نیروی اراده، بلندپروازی، شهامت جسمی و روحی، صداقت، ثابت قدمی، شجاعت، انعطاف‌پذیری، سماجت، تطبیق‌پذیری، مهارت‌های روابط انسانی، مهارت‌های فنی، تناسب اندام و جاذبه‌ی فیزیکی، سلامت، جوانی و شانس» (اردستانی، ۱۳۷۶: ۵۰). برخی از این نیازمندی‌ها به روشنی با یکدیگر متناقض هستند. مثلاً یک سردار جوان احتمال نمی‌رود که دارای تجربه‌ی زیاد با حس قضاوت صحیح باشد. برخی از این نیازمندی‌ها مانند منش یک مفهوم کیفی و غیرقابل اندازه‌گیری است. برخی دیگر نیز مفید نمی‌باشند. از دیدگاه تاریخی، می‌توان بدون وقفه نام فرماندهانی را برد که در قبال ویژگی‌های موفق، فاقد چند ویژگی نیز بوده‌اند، گرچه یافتن ژنرال‌های موفق زیادی که هیچ‌یک از این مؤلفه‌ها، را دارا نباشند، بسیار دشوار خواهد بود. با این حال، تنها بعضی از این مؤلفه‌ها، شایسته بحث هستند. برای یک سردار، شهامت در عملیات جنگی از همه آشکارتر و از جمله‌ی ضروریات است. نمونه‌هایی مانند: «حضور شاه طهماسب صفوی در طلیعه‌ی سپاه ایران برای مقابله با ارتش عثمانی» (متز، ۱۳۶۵: ۱۰۴) یا شهامت عباس میرزا فرمانده‌ی قشون ایران در مقابله با نیروهای روسی و تأثیر آن بر افرادش (قوزانلو، ۱۳۶۲: ۸۱) شهامت خارق‌العاده‌ی شهید باکری فرمانده‌ی لشکر ۳۱ عاشورا در مقابله با یگان‌های دشمن در شرق دجله و شهامت شهید خرازی و حضور در بحرانی‌ترین مناطق و نیز اقدام شجاعانه‌ی شهید همت فرمانده‌ی لشکر ۲۷ حضرت محمد رسول^(ص) در جزایر مجنون و ... (جنگ تحمیلی، ۱۳۷۳: ۱۲۶) از جمله‌ی مواردی است که به راحتی به ذهن خطور می‌کند. امام علی^(ع) نیز به مالک اشتر در خصوص ویژگی فرمانده می‌فرماید: «بزرگ‌ترین وظیفه‌ی افسر، ایراد نطق‌های آتشین و سخنرانی‌های مؤثر در برابر صفوف سپاه و تهییج به استقامت و شجاعت است» (رهبری نظامی، ۱۳۶۵: ۶). ژنرال ظاهر وتر، رئیس ستاد ارتش سوریه مهم‌ترین مؤلفه‌ی فرماندهی را مهارت در به‌کارگیری روابط انسانی در فرماندهی می‌داند (وتر، ۱۳۷۴: ۱۰۹). فیلد مارشال مونتگمری، فرمانده سپاه هشتم انگلیس در شمال آفریقا و معاون سر فرماندهی کل

قوای متفکین در جنگ جهانی دوم، تأکید ویژه‌ای بر تناسب اندام و جاذبه‌های فیزیکی برای انتخاب افسران فرمانده دارد (مونتگمری، ۱۳۶۲: ۴۳۸). نتایج یک تحقیق میدانی در خصوص ویژگی‌های مدیریتی چهار نفر از فرماندهان شهید دوران دفاع مقدس بر به‌کارگیری روابط انسانی و شیوه‌ی مدیریتی بر مبنای نظریه‌ی Z (نظریه‌ی مدیریت ژاپنی) توسط فرماندهان فوق‌الذکر تأکید دارد (مدنی، ۱۳۸۷: ۵۱).

ویژگی‌های فرماندهی از منظر حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

رهبر معظم انقلاب اسلامی با نگاهی عمیق به منصب فرماندهی، در دیدارها، بیانیه‌ها، پیام‌ها و فرامین مختلف به فرماندهان قوای مسلح، رهنمودهای لازم را ارائه و ویژگی‌های یک فرمانده را در قالب مؤلفه‌های فرماندهی بیان داشته‌اند، که به دلیل محدودیت به دو ویژگی از منظر معظم‌له اشاره می‌گردد:

- **انضباط نظامی:** فرماندهی معظم کل قوا در تأثیر انضباط بر ماهیت جنگ می‌فرمایند: «... تقید آن نظم و کنار هم ایستادن و آن انضباط لازم در خود جنگ و ماهیت جنگ اثر می‌گذارد، آن کسی که اهمیت منظم بودن در دکمه‌ی لباسش، در واکس کفش، در سر بند شلوار و...، جورابش، نظم ظاهری‌اش، محاسنش، موی سرش و سینه‌ی بندش نمی‌دهد، هر بی‌نظمی و بی‌انضباطی که در حرکات معمولی ظاهر می‌شود، این بی‌نظمی خصلتی در انسان است که باید سرکوب شود و در آن‌جایی که فرمانده می‌گوید پیش یا عقب گرد - قهرمانانه یا تاکتیکی - این بی‌نظمی آن‌جا خودش را نشان ندهد، تو باید جلو بروی و ...» (پیام انقلاب، ش ۱۱۳: ۱۷). فرماندهی معظم کل قوا ضمن مردود دانستن افکار کسانی که نظم ارتش را هنر امرای طاغوتی می‌دانند، این نظم را چیز مطلوبی برای قوای مسلح دانسته و از آن به‌عنوان نتیجه، ثمره و تجربه‌ی چند هزارساله‌ی تاریخ نظامی‌گری جهان یاد می‌کنند و می‌فرمایند: «... این‌که آن‌قدر لابلالی است که این ادب معمولی (بستن دکمه‌ی پیراهن) را رعایت نمی‌کند، این تو میدان جنگ نمی‌شود بهش اطمینان کرد و جان آنها را به‌دست او

سپرد. حتی جان خودش را هم نمی‌شود به دست خودش سپرد ... ما این را تجربه کردیم، در همین هشت سال جنگ، ما کتک بی‌انضباطی و لاپالی‌گری در انضباط را ... خیلی خوردیم» (پیام انقلاب، ش ۱۱۳: ۱۷).

- **تقویت قدرت رهبری:** فرماندهی معظم کل قوا در بیانات مختلفی به نقش رهبری در فرماندهی اشاره و ضرورت این مهم را این‌گونه بیان می‌کنند: «... شما فرماندهان ... باید قدرت رهبری را در خودتان تقویت کنید ... به جای ارتباط گرفتن با جسم‌ها، باید با دل‌ها ارتباط وجود داشته باشد؛ این را در خودتان به وجود بیاورید و در خودتان تقویت کنید...» (بیانات در جمع فرماندهان نیروی زمینی ارتش، ۱۳۹۱/۲/۳)

شاخص‌های تحقیق

در این پژوهش جهت جمع‌آوری نظرات جامعه‌ی پیرامون نقش فرماندهی در دفاع مقدس و جنگ آینده شاخص‌های زیر تدوین گردید:

- ۱) **شاخص قاطعیت در تصمیم‌گیری:** بسیاری از مفاهیم و ویژگی‌های فرمانده که عنوان شد با هم در ارتباط بوده و در شخصیت فرد هم‌پوشانی دارند؛ قاطعیت یعنی عزم کامل در تصمیمات، رها نکردن تصمیم و سست عمل نکردن در اجرای آن، داشتن قاطعیت برای کسب اعتماد زیردستان در اخذ تصمیمات، لازم و ضروری است، اراده داشتن در تصمیمات، عدم تزلزل و قاطعیت را به همراه دارد (سلامی، ۱۳۸۹: ۹۵). این شاخص را حضرت هنگام عزل محمدبن ابی‌بکر از فرمانداری مصر و انتصاب مالک به فرمانداری آن کشور در نامه‌ی ۳۴ چنین تبیین می‌نمایند: «... إِنَّ الرَّجُلَ الَّذِي كُنْتُ وَأَيْتُهُ أَمْرٌ مِصْرَ كَانَ رَجُلًا لَنَا نَاصِحًا وَعَلَى عَدُوِّنَا شَدِيدًا - همانا مردی را فرماندار مصر قرار دادم که نسبت به ما خیرخواه، به دشمنان ما سخت‌گیر و درهم کوبنده بود» (دشتی، ۱۳۸۲، نامه‌ی ۳۴: فراز ۳).

- ۲) **شاخص ابتکار و نوآوری:** فرمانده باید همواره مسائل و موضوعات چالشی و نو را در سازمان مطرح کند تا کارکنان مجبور باشند نسبت به حل آنها اقدام کنند. ایجاد

نوآوری در سازمان، تدبیر نو، روش‌های نو، ایده‌های نو، هدف‌گذاری‌های نو، سازماندهی نو و گفتگوی نو در سازمان، باعث می‌شود که هیچ روز سازمان و یگان تکرار روز گذشته نباشد. نوآوری از یک جنبه؛ به معنی اجتناب از تکرار است. فرماندهان و مدیران موفق در انجام امور و ارائه‌ی تدبیر، بیش از آن‌که از دیگران تقلید و کپی‌برداری کنند، خودشان نوآوری کرده و تدبیر جدیدی را خلق می‌نمایند. بخشی از تجربیات دیگران قابل استفاده است؛ فرماندهی و رهبری نظامی با رویکرد اسلامی و انقلابی اما هر سازمانی مشخصات و ویژگی‌های خاصی دارد؛ بنابراین، بخشی از اعمال و اقدامات باید متکی بر ابتکارات، نوآوری‌ها و خلاقیت عناصر هر سازمان باشد. نباید صرفاً به تأکید، تجربه و دیدگاه دیگران اکتفا کرد، البته می‌توان از نظرات آنها کمک گرفت و با دیگران مشورت کرد، اما نباید به صورت مطلق بر آنها تکیه نمود. ما باید خودمان نقطه‌ی اتکاهای جدیدی بسازیم، روش‌ها و قواعد جدیدی ایجاد کنیم و تدابیر جدیدی به‌کار بگیریم (سلامی، ۱۳۸۹: ۱۰۰). فرماندهی معظم کل قوا در صبحگاه مشترک نوشهر این شاخص را چنین تبیین می‌فرمایند: «... نوآوری، ابتکار استفاده از دل‌های پاک و نیروهای با استعداد عمیق، می‌تواند روزبه‌روز ارتش را پیش ببرد. امروز، ملت و کشور شما به این فعالیت درونی و بیرونی (عزم و ایمان شما از طرفی و تلاش و کارتان از طرف دیگر) نیازمند است. (بیانات در صبحگاه مشترک نوشهر) در جمع فرماندهان و پرسنل ارتش در هفته‌ی دفاع مقدس شاخص فوق را چنین تبیین می‌فرمایند: «... هر چه می‌توانید ابتکار و نوآوری به‌خرج دهید و راه‌های میان‌بُر را انتخاب کنید. شما می‌توانید و باید باور کنید که می‌توانید؛ کما این‌که توانستید. یک روز همین مقدار را هم نه دشمن باور می‌کرد و نه خیلی از دوستان. عناصر مؤمن نشان دادند که می‌شود و توانستند. از این جلوتر هم می‌توانید بروید...» (امام خامنه‌ای^(مدظله)، ۱۳۷۴/۷/۵).

۳) شاخص ارتقای روحیه و انگیزه‌ی نیروها: انگیزه، حالتی درونی که انسان را به انجام فعالیت وا می‌دارد (رضاییان، ۱۳۶۹: ۲۱۱). یکی از مسئولیت‌های خطیر فرمانده

تحریک‌کنندگی و ایجاد انگیزه^۱ در پرسنل و ارتقای توان رزم در زمان یگان است؛ حضرت در تحریک پرسنل به جهاد و ایجاد انگیزه در آنها چنین می‌فرماید: «... أما دینٌ يَجْمَعُكُمْ، وَ لَاحِمِيَّهٖ تُحْمِسُكُمْ؟» - دینی نیست که شما را با یکدیگر متحد سازد آیا غیرت و حمیتی نیست که شما را به خشم آورد...» (دستی، ۱۳۸۲: خطبه‌ی ۳۹). حضرت در جای دیگر در این خصوص چنین می‌فرماید: «... أَيْنَ الْمَانِعِ لِلدُّمَارِ، وَالْعَائِرِ عِنْدَ نُزُولِ الْحَقَائِقِ مِنَ أَهْلِ الْحِفَاظِ؟ الْعَارُ وَرَاءَكُمْ وَالْجَنَّةُ أَمَامَكُمْ - کجاست آن مدافع صاحب غیرت، که به هنگام نزول حوادث، نگهبان مردم خویش باشد. ننگ پشت سر شماست و بهشت پیش رویتان...» (همان، خطبه‌ی ۱۷۱). حضرت علی^(ع) در خطبه‌ی ۲۷ در راستای تحریک افکار عمومی، بسیج عمومی و ارتقای توان رزمی نیروهای مسلح؛ مردم را چنین مورد خطاب قرار می‌دهد: «... فَوَاللَّهِ مَا غَزَى قَوْمٌ قَطُّ فِي غَيْرِ دَارِهِمْ إِلَّا ذَلُّوا - به خدا سوگند، هیچ قومی در خانه‌هایشان تاخت نیاوردند. مگر آن‌که زبون خصم گشتند» (سپاه، ۱۳۷۴: ۱۲۳).

۴) **شاخص اخلاق فرماندهی**: نظر به نقشی که این شاخص در همراهی پرسنل با فرمانده در شرایط مختلف نبرد دارد، حضرت علی^(ع) مالک را چنین خطاب می‌کنند: «... ثُمَّ تَفَقَّدُ مِنْ أُمُورِهِمْ مَا يَتَفَقَّدُ أَلْوِ الدَّانِ مِنْوَلَدِهِمَا - پس در کارهای آنان به‌گونه‌ای بیندیش که پدری مهربان درباره‌ی فرزندش می‌اندیشد» (فاضل لنگرانی، ۱۳۶۶: ۱۴۱). در قسمتی دیگر از نامه‌ی فوق در خصوص این شاخص چنین آمده است: «... فَإِنَّ عَطْفَكَ عَلَيْهِمْ يُعْطِفُ قُلُوبَهُمْ عَلَيْكَ - همانا مهربانی تو نسبت سربازان دل‌هایشان را به تو می‌کشاند» (همان).

۵) **شاخص فراهم نمودن زمینه‌ی خودباوری در افراد**: در خصوص این شاخص، حضرت علی^(ع) مالک اشتر را چنین مورد خطاب قرار می‌دهند: «... وَ تَعْدِيدِ مَا أُبْلَى ذَوُو الْبَلَاءِ مِنْهُمْ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الذِّكْرِ لِحُسْنِ أفعالِهِمْ تَهْرُ الشُّجَاعَ وَ تُحَرِّضُ النَّاْكِلَ، إِنَّ

شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى - کارهای مهم را که انجام داده‌اند برشمار، زیرا یادآوری کارهای ارزشمند آنان (شجاعان) را بر می‌انگیزد و ترسوها را به تلاش و می‌دارد» (دستی، ۱۳۸۳، نامه‌ی ۵۳: بخش فراز ۵۴). در این خصوص در بخشی دیگر از این خطبه آمده است: «ثُمَّ اعْرِفْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا أُبْلِيَ وَلَا تُضَيِّفَنَّ بِلَاءَ امْرِئٍ إِلَىٰ غَيْرِهِ وَلَا تُفَضِّرَنَّ بِهِ دُونَ غَايَةِ بِلَائِهِ وَلَا يَدْعُوَنَّكَ شَرَفُ امْرِئٍ ... - دریک ارزشیابی دقیق رنج و زحمات هر یک از آنان را شناسایی کن و هرگز تلاش و رنج کسی را به حساب دیگری نگداشته و ارزش و خدمات او را ناچیز مشمار» (همان).

۶) شاخص مشارکت دیگران در تصمیم‌گیری‌ها: این شاخص در نامه‌ی حضرت

علی^(ع) خطب به عمر بن ابی سلمه محزونی در سال ۳۶ هجری چنین تبیین شده است: «... فَلَقَدْ أَرَدْتُ الْمَسِيرَ إِلَىٰ ظَلَمَةِ أَهْلِ الشَّامِ وَأَحْبَبْتُ أَنْ تَشْهَدَ مَعِيَ، فَإِنَّكَ مِمَّنْ أَسْتَظْهَرُ بِهِ عَلَىٰ جِهَادِ الْعَدُوِّ وَإِقَامَةِ عَمُودِ الدِّينِ، إِنْ شَاءَ اللَّهُ - تصمیم دارم به سوی ستمگران شام حرکت کنم، دوست دارم در این جنگ با من همراه باشی؛ زیرا تو از دلاور مردانی هستی که در جنگ با دشمن و بر پا داشتن ستون دین از آنان یاری می‌طلبم ...» (همان، نامه ۴۲: فراز آخر). شاخص فوق را فرماندهی معظم کل قوا در نوشهر چنین تبیین می‌فرمایند: «... از استادان و دانشجویان که بحمدالله، هم آماده به‌کارند، تر و تازه‌اند، حوصله دارند، همه جوان فعال و خوب هستند برای پیشبرد کارها از این‌ها حداکثر استفاده بشود» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۸/۷/۱۴). ایشان در خصوص مشارکت جوانان در عرصه‌های سخت و مهم خطاب به فرماندهان می‌فرمایند: «... عناصر جنگ، بچه‌های جنگ و جوانان دوره‌ی جنگ که شماها هستید یواش یواش پیر می‌شوید ... سپاه یک سازمان جوان است ... راه جوان‌ها را باز کنید بایند توی مناصب حساس، در فرماندهی‌ها، در مراکز مهم ... اینها آن دوره‌های عملی شما را نگذرانده‌اند، آن دوره‌ها قابل تکرار نیست ... باید شما فکر کنید برای اینها، این فکر لازم دارد. یک راهبرد بلندمدت، میان مدت و دقیق ...» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۴/۲۱). فرماندهی معظم کل قوا در زمینه‌ی مشارکت جوانان در تصمیم‌گیری‌ها

و ارتقای عملکرد ارتش در مراسم اعطای سردوشی در دانشگاه افسری امام علی^(ع) چنین می فرمایند: «... جوانان مؤمن، مصمم، باسواد، تحصیل کرده، متدین و عمیقاً مؤمن به آرمان‌های اسلام و ارزش‌های الهی وارد میدان می‌شوند و سازمان ارتش را غنی‌تر، سرشارتر و پُر بارتر خواهند کرد. چشم امید و انتظار به شما جوان‌هاست که بتوانید این امانت را - که نسل قبل از شما با مجاهدت و تلاش فداکارانه خود به این نقطه رساند - جلوتر و پیشتر ببرید» (امام خامنه‌ای، ۱۳۷۹ / ۰۶/۰۹).

۷) **اراده‌ی نیرومند و استوار:** حضرت علی^(ع) مالک را به‌عنوان کامل‌ترین فرماندهی برخوردار از شاخص نیرومندی و استواری در فرایند هدایت و رهبری در شرایط مختلف نبرد چنین معرفی می‌نمایند: «مَالِكٌ وَ مَا مَالِكٌ؟ وَ اللّٰهُ لَوْ كَانَ جَبَلًا لَّكَانَ فِنْدًا، وَ لَوْ كَانَ حَجْرًا لَّكَانَ صَلْدًا؛ لَا يَرْتَقِيهِ الْخَافِرُ وَ لَا يُوفِي عَلَيْهَا لَطَائِرٌ وَ الْفِنْدُ الْمُنْفَرِدُ مِنْ الْجِبَالِ - مالک، مالک چه بود به خدا سوگند، اگر کوه می‌بود، کوهی بی‌همتا و سرافراز بود و اگر صخره‌ای بود» (دشتی، ۱۳۸۲: حکمت ۴۴۳). در جای دیگر مالک به‌عنوان فرماندهی با چنین ویژگی چنین معرفی می‌نمایند: «... قَدْ أَمَرْتُ عَلَيْكُمْمَا وَ عَلِيٌّ مَنْ فِي حَبْرِكُمَا مَالِكٌ بِنَ الْحَارِثِ الْأَشْتَرِ فَاسْمَعَا لَهُ وَ أَطِيعَا، وَ اجْعَلَاهُ دِرْعَا وَ مِجْنَا، فَإِنَّهُ مِمَّنْ لَا يُخَافُ وَ هُنَّ وَ لَا سَفْطَةٌ، وَ لَا بَطْوَةٌ عَمَّا الْإِسْرَاعِ إِلَيْهِ أَحْزَمٌ، وَ لَا إِسْرَاعُهُ إِلَى مَا الْبَطْوَةُ عَنْهُ أَمْثَلُ - من، مالک بن‌الحارث‌ الاشتهر را بر شما و همه‌ی سپاهیان‌ی که در فرمان شماست، امیر کردم. به سخنش گوش دهید و فرمانش برید. او را زره و سپر خود قرار دهید. زیرا مالک کسی است که نه در کار سستی می‌کند و نه خطا و نه آن‌جا که باید درنگ کند، شتاب می‌ورزد و نه آن‌جا که باید شتاب ورزد، درنگ می‌کند...» (همان: نامه‌ی ۱۳).

۸) **روحیه‌ی تزلزل‌ناپذیر و دوران‌دیش:** حضرت علی^(ع) هنگام سپردن پرچم به‌دست محمد ابن حنفیه در خصوص این شاخص او را چنین مورد خطاب قرار می‌دهند: «تَزَلُّ الْجِبَالُ وَ لَا تَزُولُ: اگر کوه‌ها از جا کنده شدند، تو ثابت و استوار باش...» (دشتی، ۱۳۸۲، خطبه‌ی ۱۱: فراز یکم). این شاخص درخطبه‌ای در شهر کوفه در

سال ۴۰ هجری در فرازی از خطبه‌ی ۱۸۲ این گونه تعیین شده است: «... مُوا الْأَرْضِ، وَ اصْبِرُوا عَلَيَّ الْبَلَاءِ، ترجمه: پای بر زمین محکم کنید و بر بلاها شکیبا باشید...» (همان، خطبه‌ی ۱۸۲: فراز ۲۸-۳۲).

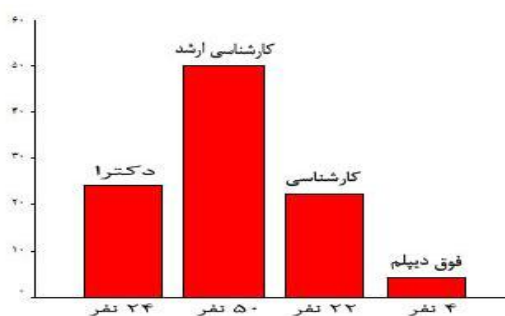
نتایج پژوهش

الف) اطلاعات شخصی: ابتدا اطلاعات شخصی پاسخگویان از فراوانی تحصیلات، درجه و میزان سابقه‌ی جبهه مورد مطالعه قرار می‌گیرد تا نمای روشن‌تری از وضعیت افراد نمونه ارائه گردد. و سپس ضمن انجام تجزیه و تحلیل داده‌ها، فریضه‌های مورد نظر محقق بررسی وضعیت آنها تأیید یا رد می‌گردد.

۱- از نظر تحصیلی: ۲۴٪ از پاسخگویان مدرک تحصیلی دکترا، ۵۰٪ از افراد مدرک کارشناسی ارشد، ۲۲٪ از افراد دارای مدرک کارشناسی، ۴٪ دارای مدرک فوق دیپلم داشتند.

جدول و شکل شماره ۱- فراوانی تحصیلات جامعه

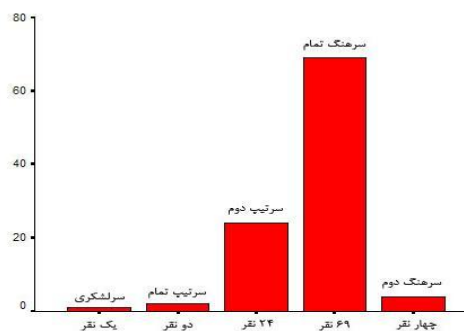
تحصیلات	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
دکترا	۲۴	۲۴	۲۴
کارشناسی ارشد	۵۰	۵۰	۷۴
کارشناسی	۲۲	۲۲	۹۶
فوق دیپلم	۴	۴	۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	-----

۲- از نظر درجه: ۱٪ از پاسخ‌گویان درجه سرلشکری، ۲٪ درجه سرتیپی، ۲۴٪ سرتیپ دومی، ۶۹٪ درجه سرهنگی، ۴٪ سرهنگ دومی داشتند.

جدول و شکل شماره ۲- فراوانی درجه‌ی جامعه

درجه	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی
سرلشکر	۱	۱	۱
سرتیپ	۲	۲	۳
سرتیپ ۲	۲۴	۲۴	۲۷
سرهنگ	۶۹	۶۹	۹۶
سرهنگ ۲	۴	۴	۱۰۰
جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	-----

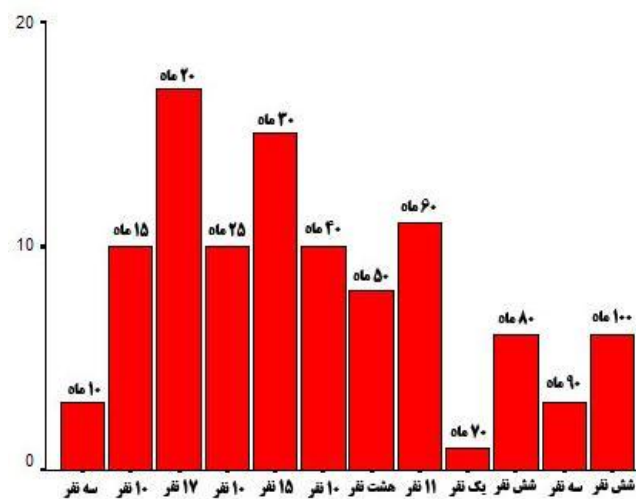
۳- از نظر میزان حضور در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل در دوران دفاع مقدس، فراوانی

پاسخگویان طبق جدول زیر بوده است:

جدول و شکل شماره ۳- فراوانی سابقه در حضور جبهه جامعه

سابقه‌ی جبهه	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی	فراوانی
۱۰ ماه	۳ (نفر)	۳	۳	۳ (نفر)
۱۵ ماه	۱۰	۱۰	۱۳	۱۰
۲۰ ماه	۱۷	۱۷	۳۰	۱۷
۲۵ ماه	۱۰	۱۰	۴۰	۱۰

سابقه‌ی جبهه	فراوانی	درصد	فراوانی تجمعی	فراوانی
۳۰ ماه	۱۵	۱۵	۵۵	۱۵
۴۰ ماه	۱۰	۱۰	۶۵	۱۰
۵۰ ماه	۸	۸	۷۳	۸
۶۰ ماه	۱۱	۱۱	۸۴	۱۱
۷۰ ماه	۱	۱	۸۵	۱
۸۰ ماه	۶	۶	۹۱	۶
۹۰ ماه	۳	۳	۹۴	۳
۱۰۰ ماه	۶	۶	۱۰۰	۶
جمع کل:	۱۰۰	۱۰۰	----	۱۰۰

نمودار فوق نشان می‌دهد که بیش از ۵۰ درصد پاسخگویان، سابقه‌ی حضورشان در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل بیش از ۳۰ ماه است که این بیان‌کننده‌ی میزان درک بالای آنها از موضوع تحقیق بوده و پاسخگویی مناسب و دقیق آنها به متغیرهای پرسشنامه را به اثبات می‌رساند.

ب) تحلیل داده‌ها: جامعه‌ی آماری این پژوهش، جمعی از فرماندهان دوران دفاع مقدس می‌باشند، که پس از سنجش نظرات حجم نمونه به تعداد ۱۰۰ نفر بر مبنای مدل شاخص‌های توصیفی نقش فرماندهی در دوران دفاع مقدس و جنگ آینده به شرح زیر مشخص گردید.

شاخص‌های آمار توصیفی: (شاخص‌های تمایل مرکزی و پراکندگی):

الف) تأثیر عامل رهبری و فرماندهی نظامی در دوران دفاع مقدس در قالب هشت متغیر (شاخص) مورد ارزیابی قرار گرفت که نظرات پاسخگویان بر اساس پنج سطح دسته‌بندی در طیف لیکرت و هم‌چنین میانگین و انحراف معیار استاندارد و وضعیت حداکثری و حداقلی بودن گویه‌ها به شرح جدول ذیل می‌باشد:

جدول شماره ۴- میانگین و انحراف معیار رهبری و فرماندهی نظامی در دفاع مقدس

ردیف	متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	حجم نمونه
۱	قاطعیت در تصمیم‌گیری	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۲	۰/۵۹۵۹	۱۰۰ نفر
۲	ارتقا روحیه و انگیزه‌ی نیروها	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۴	۰/۶۲۶۴	۱۰۰ نفر
۳	ابتکار و خلاقیت	۲ (کم)	۵ (خیلی زیاد)	۴/۳	۰/۶۸۴۹	۱۰۰ نفر
۴	اخلاق فرماندهی	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۵	۰/۶۱۰۶	۱۰۰ نفر
۵	فراهم نمودن زمینه‌ی خودباوری در افراد	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۱	۰/۶۷۷۱	۱۰۰ نفر
۶	مشارکت دیگران در تصمیم‌گیری‌ها	۱	۵ (خیلی زیاد)	۳/۸	۰/۷۷۷۱	۱۰۰ نفر
۷	اراده‌ی نیرومند و استوار	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۳	۰/۶۰۱۳	۱۰۰ نفر
۸	روحیه‌ی تزلزل‌ناپذیر و دوراندیش	۱	۵ (خیلی زیاد)	۴/۲	۰/۷۶۵۴	۱۰۰ نفر

طبق اطلاعات به‌دست آمده از جدول فوق، شاخص‌ها را می‌توانیم به دو سطح دسته‌بندی کنیم. سطح اول آن متغیرهایی که میانگین به‌دست آمده آنها بالای چهار است. و سطح دوم، متغیرهایی هستند که میانگین آنها از عدد چهار پایین‌تر است. همان‌طور که مشاهده می‌گردد، میانگین تمام گویه‌ها به‌جز گویه‌ی شماره‌ی (۶) این پرسشنامه، گزینه‌ی بالای ۴ (زیاد) می‌باشد.

ب) تأثیر عامل فرماندهی در جنگ آینده در قالب هشت متغیر (شاخص) مورد ارزیابی قرار گرفت که نظرات پاسخگویان بر اساس پنج سطح دسته‌بندی در طیف لیکرت و هم‌چنین میانگین و انحراف معیار استاندارد و وضعیت حداکثری و حداقلی بودن گویه‌ها به شرح جدول ذیل می‌باشد:

جدول شماره ۵- میانگین و انحراف معیار رهبری و فرماندهی نظامی در جنگ آینده

ردیف	متغیر	حداقل	حداکثر	میانگین	انحراف معیار	حجم نمونه
۱	قاطعیت در تصمیم گیری	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۵	۰/۵۵۶۳	۱۰۰ نفر
۲	ارتقای روحیه و انگیزه نیروها	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۴۹۶۹	۱۰۰ نفر
۳	ابتکار و خلاقیت	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۶	۰/۵۳۶۰	۱۰۰ نفر
۴	اخلاق فرماندهی	۱	۵ (خیلی زیاد)	۴/۵	۰/۶۸۸۹	۱۰۰ نفر
۵	فراهم نمودن زمینه خودباوری در افراد	۲	۵ (خیلی زیاد)	۴/۴	۰/۶۵۶۳	۱۰۰ نفر
۶	مشارکت دیگران در تصمیم گیری ها	۱	۵ (خیلی زیاد)	۴/۱	۰/۸۶۸۹	۱۰۰ نفر
۷	ازادهی نیرومند و استوار	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۴	۰/۵۹۱۵	۱۰۰ نفر
۸	روحیهی تزلزل ناپذیر و دوراندیش	۳	۵ (خیلی زیاد)	۴/۴	۰/۶۰۷۳	۱۰۰ نفر

طبق اطلاعات به دست آمده از جدول فوق، شاخص ها را می توانیم به دو سطح دسته بندی کنیم. سطح اول آن متغیرهایی که میانگین به دست آمده آنها بالای چهار است. و سطح دوم، متغیرهایی هستند که میانگین آنها از عدد چهار پایین تر است. همان طور که مشاهده می گردد، میانگین تمام متغیرها گزینه ی بالای ۴ (زیاد) می باشد.

شاخص های آمار توصیفی

در این بخش از تحلیل داده ها، کل شاخص های آمار توصیفی عوامل اصلی (میانگین نظر پاسخگویان به نقش فرماندهی در دفاع مقدس و جنگ آینده) را جداگانه بررسی می کنیم. خیلی زیاد: ۵، زیاد: ۴، متوسط: ۳، کم: ۲، خیلی کم: ۱ (بررسی بر اساس نمره ۱ تا ۵)

جدول شماره ۶- مقایسه میزان تأثیر عامل فرماندهی و رهبری نظامی در دفاع مقدس و جنگ آینده

عوامل	فراوانی	حداقل پاسخ	حداکثر پاسخ	میانگین	انحراف معیار
میزان تأثیر عامل رهبری و فرماندهی (دفاع مقدس)	۱۰۰ نفر	۳/۳۸	۵	۴/۲۷۷۵	۰/۴۱۱۹
میزان تأثیر عامل رهبری و فرماندهی (جنگ آینده)	۱۰۰ نفر	۳/۳۸	۵	۴/۴۸۱۳	۰/۴۰۳۳

نکته ای که در جدول فوق قابل مشاهده است این که از منظر پاسخگویان، عامل رهبری و فرماندهی نظامی هم در دوران دفاع مقدس نقش به سزایی داشته و هم در جنگ آینده از اهمیت بسیار برخوردار و تأثیر به سزایی خواهد داشت.

آزمون توزیع داده‌ها

۱) آزمون F - تحلیل واریانس یک طرفه یا آنووا (ANOVA): آزمون F یا تحلیل واریانس یک طرفه برای آزمون تفاوت میانگین یک متغیر در بین بیش از دو گروه به کار می‌رود. ما در این تحقیق تعداد نه تحلیل واریانس داریم و از آنجایی که پنج سطح داریم (طیف لیکرت)؛ بنابراین، از تحلیل واریانس استفاده می‌کنیم. جداول زیر نشان می‌دهد که آیا تأثیر عامل رهبری و فرماندهی نظامی در دوران دفاع مقدس و در جنگ آینده بر حسب سطوح درجات نظامی و یا تحصیلات افراد و ... تفاوت معناداری وجود دارد. (به‌طور مثال، هرچه درجه‌ی نظامی افراد بیشتر باشد، تفاوت معنادار است).

جدول شماره ۷- بررسی نقش شاخص‌های رهبری نظامی در دوران دفاع مقدس بر حسب درجه

عامل	درجه	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
رهبری و فرماندهی	سرلشکر	۱	۳۵/۰۰۰۰	-----	۳۵/۰۰	۳۵/۰۰
	سرتیپ	۲	۳۳/۰۰۰۰	۵/۶۵۶۹	۲۹/۰۰	۳۷/۰۰
	سرتیپ ۲	۲۴	۳۴/۰۰۰۰	۲/۴۴۹۵	۲۹/۰۰	۳۹/۰۰
	سرهنگ	۶۹	۳۴/۳۹۱۳	۳/۴۷۳۵	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰
	سرهنگ ۲	۴	۳۳/۰۰۰۰	۴/۸۹۹۰	۲۷/۰۰	۳۷/۰۰
	جمع کل	۱۰۰	۳۴/۲۲۰۰	۳/۲۹۵۵	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰

جدول شماره ۸- بررسی نقش شاخص‌های رهبری و فرماندهی نظامی در جنگ آینده بر حسب درجه

عامل	درجه	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
رهبری و فرماندهی	سرلشکر	۱	۳۵/۰۰۰۰	-----	۳۵/۰۰	۳۵/۰۰
	سرتیپ	۲	۳۸/۰۰۰۰	۱/۴۱۴۲	۳۷/۰۰	۳۹/۰۰
	سرتیپ ۲	۲۴	۳۶/۰۸۳۳	۲/۶۱۹۶	۳۱/۰۰	۴۰/۰۰
	سرهنگ	۶۹	۳۵/۶۹۵۷	۳/۴۲۲۷	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰
	سرهنگ ۲	۴	۳۶/۲۵۰۰	۴/۵۰۰۰	۳۱/۰۰	۴۰/۰۰
	جمع کل	۱۰۰	۳۵/۸۵۰۰	۳/۲۲۶۷	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰

الف) تحلیل واریانس (ANOVA): (آزمون مقایسه‌ی میانگین چند جامعه) برای مقایسه‌ی میانگین دو یا چند جامعه (یعنی تأثیر یک متغیر مستقل گروه‌بندی بر یک متغیر کمی وابسته) از این آزمون استفاده می‌شود.

جدول شماره ۹- مربوط به رابطه‌ی بین درجه‌ی نظامی و نظر پاسخ‌گویان (مؤثر در دفاع مقدس)

عوامل (دفاع مقدس)	مجموع توان دوم تیمارها	درجه آزادی	میانگین توان دوم تیمارها	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۱۲/۷۲۵	۴	۳/۱۸۱	.۲۸۴	.۸۸۷
درون گروه‌ها	۱۰۶۲/۴۳۵	۹۵	۱۱/۱۸۴		
کل	۱۰۷۵/۱۶۰	۹۹	-----		

جدول شماره ۱۰- مربوط به رابطه‌ی بین درجه‌ی نظامی و نظر پاسخ‌گویان (مؤثر در جنگ آینده)

عوامل (جنگ آینده)	مجموع توان دوم تیمارها	درجه آزادی	میانگین توان دوم تیمارها	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۱۳/۵۵۸	۴	۳/۳۸۹	.۲۸۴	.۸۸۷
درون گروه‌ها	۱۰۱۷/۱۹۲	۹۵	۱۰/۷۰۷		
کل	۱۰۳۰/۷۵۰	۹۹	-----		

همان‌طور که در جداول فوق مشاهده می‌شود، گزینه‌های سطح معنی‌داری (sig) بزرگ‌تر از ۰.۰۵ است و این بدین معنا است که بین نظر پاسخ‌گویان (مبنی بر میزان تأثیر عامل فرماندهی و رهبری نظامی در دوران دفاع مقدس و تأثیر در جنگ آینده) و درجه‌ی نظامی آنان رابطه‌ای وجود ندارد.

ب) رابطه بین نظر پاسخ‌گویان با میزان تحصیلات آنها:

جدول شماره ۱۱- مربوط به رابطه‌ی بین میزان تحصیلات و نظر پاسخ‌گویان- دفاع مقدس

عامل	تحصیلات	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
رهبری و فرماندهی	دکتر	۲۴	۳۴/۰۸۳۳	۳/۴۳۷۹	۲۸/۰۰	۳۹/۰۰
	فوق لیسانس	۵۰	۳۴/۱۶۰۰	۲/۹۲۳۲	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰
	لیسانس	۲۲	۳۴/۵۰۰۰	۴/۲۵۱۱	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰
	فوق دیپلم	۴	۳۴/۲۵۰۰	۰/۹۵۷۴	۳۳/۰۰	۳۵/۰۰
	جمع کل	۱۰۰	۳۴/۲۲۰۰	۳/۲۹۵۵	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰

جدول شماره ۱۲- مربوط به رابطه‌ی بین میزان تحصیلات و نظر پاسخ‌گویان جنگ آینده

عامل	تحصیلات	فراوانی	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
رهبری و فرماندهی	دکتر	۲۴	۳۶/۳۷۵۰	۲/۹۰۱۵	۳۱/۰۰	۴۰/۰۰
	فوق لیسانس	۵۰	۳۵/۴۸۰۰	۳/۱۵۰۹	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰
	لیسانس	۲۲	۳۵/۹۵۴۵	۳/۹۳۳۷	۲۸/۰۰	۴۰/۰۰
	فوق دیپلم	۴	۳۶/۷۵۰۰	۱/۷۰۷۸	۳۵/۰۰	۳۹/۰۰
	جمع کل	۱۰۰	۳۵/۸۵۰۰	۳/۲۲۶۷	۲۷/۰۰	۴۰/۰۰

با توجه به تحلیل‌های به دست آمده که در جداول زیر قابل مشاهده است، گزینه‌های سطح معنی‌داری (sig) بزرگ‌تر از ۰.۰۵ است و این بدین معناست که بین نظر پاسخ‌گویان (مبنی بر میزان تأثیر عامل رهبری و فرماندهی نظامی در دوران دفاع مقدس و تأثیر در جنگ آینده) و تحصیلات آنان رابطه‌ای وجود ندارد.

جدول شماره ۱۳- مربوط به رابطه‌ی بین تحصیلات و نظر پاسخ‌گویان (مؤثر در دفاع مقدس)

عوامل (دفاع مقدس)	مجموع توان دوم تیمارها	درجه آزادی	میانگین توان دوم تیمارها	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۲/۳۵۷	۳	۰/۷۸۶	۰/۰۷۰	۰/۹۷۶
درون گروه‌ها	۱۰۷۲/۸۰۳	۹۶	۱۱/۱۷۵		
کل	۱۰۷۵/۱۶۰	۹۹	-----		

جدول شماره ۱۴- مربوط به رابطه‌ی بین تحصیلات و نظر پاسخ‌گویان (مؤثر در جنگ آینده)

عوامل (جنگ آینده)	مجموع توان دوم تیمارها	درجه آزادی	میانگین توان دوم تیمارها	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۱۶/۹۴۰	۳	۵/۶۴۷	۰/۵۳۵	۰/۸۸۷
درون گروه‌ها	۱۰۱۳/۸۱۰	۹۶	۱۰/۵۶۱		
کل	۱۰۳۰/۷۵۰	۹۹	-----		

۲) تحلیل همبستگی پیرسون: تحلیل همبستگی ابزاری آماری برای تعیین نوع و درجه‌ی رابطه یک متغیر کمی با متغیر کمی دیگر است. ضریب همبستگی یکی از معیارهای مورد استفاده در تعیین همبستگی دو متغیر می‌باشد. ضریب همبستگی شدت رابطه و هم‌چنین نوع رابطه (مستقیم یا معکوس) را نشان می‌دهد. این ضریب بین ۱ تا -۱ است و در صورت عدم وجود رابطه بین دو متغیر برابر صفر می‌باشد.

با استفاده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نتایج زیر به دست آمد که نشان می‌دهد، بین متغیرهای اصلی تحقیق یعنی تأثیر عامل رهبری و فرماندهی نظامی در دفاع مقدس و در جنگ آینده رابطه وجود دارد. بدین معنا که مجموع کسانی که تأثیر عامل مذکور در دوران دفاع مقدس را مهم و زیاد دانسته‌اند نسبت به تأثیر این عامل در جنگ آینده نیز همین نظر را داشته‌اند.

جدول شماره ۱۵- بررسی رابطه بین شاخص‌های فرماندهی و رهبری نظامی مؤثر در دفاع مقدس

فراوانی	شاخص‌ها	قاطعیت	انگیزه	خلاقیت	اخلاق	خودباوری	مشارکت	اراده	روحیه
۱۰۰	Y همبستگی	۱/۰۰۰	./۲۴۰	./۳۵۹	./۲۰۴	./۲۹۶	./۱۸۴	./۲۳۷	./۴۳۴
	p معنی داری	.	./۰۱۶	./۰۰۰	./۰۰۰	./۰۰۳	./۰۶۷	./۰۱۷	./۰۰۰

طبق جدول فوق، مشاهده می‌کنیم که رابطه‌ی معنی داری بین شاخص‌های مؤثر در دفاع مقدس وجود دارد.

جدول شماره ۱۶- بررسی رابطه‌ی معنی دار بین شاخص‌های مؤثر در دفاع مقدس بر اساس تحصیلات

فراوانی	شاخص‌ها	قاطعیت	انگیزه	خلاقیت	اخلاق	خودباوری	مشارکت	اراده	روحیه
۱۰۰	Y همبستگی	./۰۱۵	./۰۸۷	./۰۰۱	./۰۳۸	./۰۲۲	./۰۰۶	./۱۴۲	./۰۳۷
	p معنی داری	./۸۸۵	./۳۹۱	./۹۹۴	./۷۰۶	./۸۳۱	./۹۵۶	./۱۵۹	./۷۱۶

جدول شماره ۱۷- بررسی رابطه‌ی معنی دار بین شاخص‌های مؤثر در دفاع مقدس بر اساس درجه

فراوانی	شاخص‌ها	قاطعیت	انگیزه	خلاقیت	اخلاق	خودباوری	مشارکت	اراده	روحیه
۱۰۰	Y همبستگی	./۱۱۱	./۰۱۵	./۰۲۰	./۰۳۵	./۰۲۷	./۰۶۳	./۱۷۸	./۰۵۱
	p معنی داری	./۲۶۹	./۸۸۱	./۸۴۷	./۷۲۹	./۷۸۷	./۵۳۶	./۰۷۷	./۶۱۲

جدول شماره ۱۸- بررسی رابطه‌ی بین شاخص‌های مؤثر در جنگ آینده

فراوانی	شاخص‌ها	قاطعیت	انگیزه	خلاقیت	اخلاق	خودباوری	مشارکت	اراده	روحیه
۱۰۰	Y همبستگی	۱/۰۰۰	./۳۶۷	./۳۴۰	./۰۶۴	./۳۹۷	./۲۴۲	./۴۷۱	./۳۵۶
	p معنی داری	.	./۰۰۰	./۰۰۱	./۵۲۵	./۰۰۰	./۰۱۵	./۰۰۰	./۰۰۰

طبق جدول فوق، مشاهده می‌کنیم که رابطه‌ی معنی‌داری بین شاخص‌های مؤثر در دفاع مقدس وجود دارد.

جدول شماره ۱۹- بررسی رابطه‌ی معنی‌دار بین شاخص‌های مؤثر در جنگ آینده بر اساس تحصیلات

فراوانی	شاخص‌ها	قاطعیت	انگیزه	خلاقیت	اخلاق	خودباوری	مشارکت	اراده	روحیه
۱۰۰	همبستگی Y	./۰۱۵	./۰۵۳	./۰۲۵	-./۱۵۰	-./۰۷۱	./۰۶۴	./۰۲۹	./۰۰۹
	p معنی‌داری	./۸۸۴	./۶۰۴	./۸۰۶	./۱۳۷	./۴۸۳	./۶۵۲	./۷۷۱	./۹۳۰

جدول شماره ۲۰- بررسی رابطه‌ی معنی‌دار بین شاخص‌های مؤثر در جنگ آینده بر اساس درجه

فراوانی	شاخص‌ها	قاطعیت	انگیزه	خلاقیت	اخلاق	خودباوری	مشارکت	اراده	روحیه
۱۰۰	همبستگی Y	-./۰۲۶	-./۰۷۲	-./۰۶۷	-./۱۰۰	./۰۲۸	-./۰۳۷	./۰۸۰	./۰۱۱
	p معنی‌داری	./۷۹۸	./۴۷۸	./۵۱۱	./۳۲۰	./۷۸۳	./۷۱۷	./۴۳۱	./۹۱۷

طبق جداول فوق، مشاهده می‌کنیم که رابطه‌ی معنی‌داری بین عوامل مؤثر در جنگ آینده وجود دارد.

۳) بررسی رابطه‌ی (همبستگی) دو متغیر:

آزمون مقایسه‌ی زوجی: آزمون مقایسه‌ی زوجی دو متغیر کمی مربوط به یک جامعه را مقایسه می‌کند. از آنجایی که ما در این تحقیق یک جامعه‌ی آماری داریم با دو متغیر کمی (یعنی عوامل مؤثر در دوران دفاع مقدس و عوامل مؤثر در جنگ آینده) از این رو، از این آزمون استفاده می‌کنیم. نتیجه‌ی این آزمون شامل سه خروجی می‌باشد.

۳-۱) خروجی اول آزمون: آمار توصیفی دو متغیر را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۲۱- شاخص‌های آماری

عوامل	میانگین	تعداد	انحراف معیار
دفاع مقدس	۳۴/۲۲۰۰	۱۰۰	۳/۲۹۵۵
جنگ آینده	۳۵/۸۵۰۰	۱۰۰	۳/۲۲۶۷

برای بررسی رابطه (همبستگی) دو متغیر می‌توان فرضیه‌های آماری را به صورت زیر

تعریف کرد:

همبستگی معنی داری بین دو متغیر وجود ندارد: H_0

همبستگی معنی داری بین دو متغیر وجود دارد: H_1

۲-۳) خروجی دوم: برای بررسی فرضیه‌های آماری فوق می‌باشد که به ترتیب تعداد داده‌ها، ضریب همبستگی و سطح معنی داری را برای ضریب همبستگی ارائه می‌کند.

جدول شماره ۲۲- مربوط به رابطه‌ی بین درجه‌ی نظامی و نظر پاسخ‌گویان

عوامل	تعداد	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
عامل رهبری دفاع مقدس و جنگ آینده	۱۰۰	.۵۵۸	.۰۰۰

با توجه به تحلیل‌های به دست آمده که در جدول فوق نمایش داده شده است، با توجه به مقدار سطح معنی داری (sig) که (۰/۰۰۰) می‌باشد، H_0 رد می‌شود. در نتیجه بین دو متغیر فوق یعنی عامل رهبری و فرماندهی نظامی مؤثر در دوران دفاع مقدس و عامل مؤثر در جنگ آینده همبستگی معنی داری وجود دارد.

۳-۳) خروجی سوم: نتایج آزمون T را نمایش می‌دهد.

جدول شماره ۲۳- نتایج آزمون T

Paired differences		t	df	Sig.(2-tailed)	رهبری در دفاع مقدس جنگ آینده
Mean	Std.Deviation				
-۱.۶۳۰۰	۳.۰۶۷۱	-۵.۳۱۴	۹۹	.۰۰۰	

در جدول فوق مشاهده می‌کنیم که سطح معنی داری (۰/۰۰۰) می‌باشد. sig آزمون کوچک‌تر از ۰.۰۵ است؛ بنابراین، ($H_0: \mu d = 0$) رد و ($H_1: \mu d \neq 0$) پذیرفته می‌شود. به عبارت دیگر، تفاوت قابل ملاحظه‌ای (معنی داری) بین عامل فرماندهی در دفاع مقدس و جنگ آینده وجود دارد (به نفع جنگ آینده).

۴) آزمون میانگین یک جامعه: (تست T)

این آزمون برای متغیرهای کمی به کار می‌رود و در مواردی برای تشخیص تأثیر یا عدم تأثیر یک متغیر (ها) در وضعیت مورد بررسی استفاده می‌شود. مثلاً جهت بررسی تأثیر یا عدم تأثیر هر یک از متغیرهای این تحقیق روی پدیده‌ای معین، از این آزمون استفاده می‌شود،

به طوری که اگر میانگین هر متغیر از حد معینی (در این تحقیق از متوسط) بیشتر بود، آن متغیر در پدیده‌ی مورد نظر مؤثر تلقی می‌شود. نتیجه‌ی این آزمون شامل دو خروجی می‌باشد.

الف) خروجی اول: آمار توصیفی مربوط به آزمون فرض را ارائه می‌کند و اعداد محاسبه شده به ترتیب تعداد داده‌ها، میانگین و انحراف معیار را نشان می‌دهد.

همان‌طور که در جدول زیر مشاهده می‌کنیم، عامل فرماندهی و رهبری نظامی نمره‌ی تأثیرگذاری‌اش چه در دوران دفاع مقدس و چه در جنگ آینده از حد متوسط (۳) بیشتر است. و این بدین معناست که از نظر جامعه‌ی آماری، عامل فرماندهی و رهبری نظامی در دوران دفاع مقدس داشته و در جنگ آینده نیز مؤثرند.

جدول شماره ۲۴ - متوسط عامل رهبری و فرماندهی

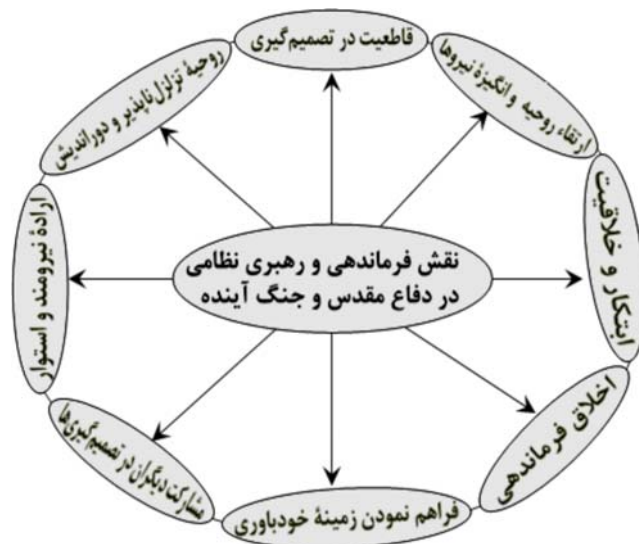
متوسط عامل رهبری و فرماندهی	تعداد داده‌ها	میانگین	انحراف معیار
در دفاع مقدس	۱۰۰	۴/۲۷۷۵	./۴۱۱۹
در جنگ آینده	۱۰۰	۴/۴۸۱۳	./۴۰۲۳

ب) خروجی دوم: بر مبنای $\text{Test Value}=3$ ، مربوط به آمار استنباطی است و نتایج آزمون را ارائه می‌کند. بر اساس نتایج این آزمون، هرچه سطح معنی‌داری از ۰.۵٪ (پنج درصد) کم‌تر باشد فرضیه‌ی تحقیق تأیید می‌شود.

جدول شماره ۲۵ - مقدار آماره‌ی T

متغیرها	مقدار آماره T	درجه‌ی آزادی	سطح معنی‌داری	اختلاف میانگین
متوسط عامل رهبری در دفاع مقدس	۳۱/۰۱۲	۹۹	./۰۰۰	۱/۲۷۷۵
متوسط عامل رهبری در جنگ آینده	۳۶/۷۲۵	۹۹	./۰۰۰	۱/۴۸۱۳

بر اساس نتایج به‌دست آمده که در جدول فوق نمایش داده شده است، با توجه به این که سطح معنی‌داری از ۰.۵٪ (پنج درصد) کم‌تر است؛ بنابراین، بین عوامل تفاوت معنی‌داری وجود دارد و از آن‌جایی که تأثیر این فاکتورها از متوسط بیشتر است. از این رو، فرضیه‌ی تحقیق مبنی بر تأثیر عامل فوق در دفاع مقدس و جنگ آینده تأیید می‌شود.

شکل شماره ۴ - شاخص‌های عامل فرماندهی و رهبری نظامی مؤثر در دفاع مقدس و جنگ آینده

نتیجه‌گیری

نتیجه‌گیری بخش مهم هر پژوهش علمی است؛ کار تحقیقی باید همیشه با اجتهاد و اظهارنظر توأم باشد و محقق در پایان کار براساس مطالعات انجام شده، به‌طور قاطع نظر خود را درباره‌ی موضوع اعلام دارد تا به گسترش دامنه‌ی معرفتی علم و یافته‌های موجود کمک نماید. در غیر این صورت، تحقیق از ارزش علمی بالایی برخوردار نبوده و اعتبار علمی زیادی نخواهد داشت. این فرایند، از طریق تازه‌آفرینی تحقیقات علمی باعث غنی شدن و تقویت ادبیات یک حوزه‌ی علمی می‌شود و در یک حرکت جمعی هماهنگ قلمرو معرفتی انسان را توسعه می‌دهد (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۲۲۱). در این نوشتار نظر به شاخص‌های مورد تأکید جامعه‌ی محقق سه نتیجه زیر را متصور است:

الف) میزان تأثیر شاخص‌های فرماندهی در دوران دفاع مقدس

در نوشتار حاضر برای سنجش تأثیر فرماندهی در دفاع مقدس هشت شاخص از مبانی ارزشی احصا و توسط جامعه مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج زیر حاصل شد، حداقل نظر

پاسخ‌دهندگان به شاخص‌ها ۳/۳۸ بود؛ یعنی بیشتر از متوسط و کمتر از زیاد و حداکثر پاسخ ۵ یعنی خیلی زیاد و میانگین به دست آمده ۴/۲۷ و با انحراف معیار ۰/۴۱ بوده است. بهترین شاخص فرماندهی نظامی از نظر پاسخ‌گویان اخلاق فرماندهی با رتبه ۴/۵ می‌باشد. بنابراین، بر اساس نظرات پاسخ‌دهندگان به این نتیجه می‌رسیم که عامل رهبری و فرماندهی نظامی نقش اساسی در دفاع مقدس داشته است.

ب) میزان تأثیر شاخص‌های فرماندهی در جنگ آینده

در نوشتار حاضر برای سنجش تأثیر فرماندهی در جنگ آینده هشت شاخص از مبانی ارزشی احصا و توسط جامعه‌ی مورد ارزیابی قرار گرفت که نتایج زیر حاصل شد، حداقل نظر پاسخ‌دهندگان به شاخص‌ها ۳/۳۸ بود؛ یعنی بیشتر از متوسط و کمتر از زیاد و حداکثر پاسخ ۵ یعنی خیلی زیاد و میانگین به دست آمده ۴/۴۶ و با انحراف معیار ۰/۴۰ بوده است. بهترین شاخص فرماندهی نظامی از نظر پاسخ‌گویان در نبرد آینده ارتقای روحیه و انگیزه‌ی نیروها، ابتکار و خلاقیت و اخلاق با رتبه‌ی ۴/۶ می‌باشد. از این‌رو، بر اساس نظرات پاسخ‌دهندگان به این نتیجه می‌رسیم که عامل رهبری و فرماندهی نظامی نقش اساسی در نبرد آینده دارد.

ج) ایجاد ظرفیت‌های پنج‌گانه

با توجه به شاخص‌های فرماندهی احصاء شده از مبانی ارزشی (آیات و روایات) و نظر جامعه‌ی پیرامون شاخص‌ها که با رتبه‌ی بالا مورد تأکید قرار گرفت با طیف کاملی از گزینه‌ها^۱ یک دفاع لایه‌بندی شده^۲ تحت پنج ظرفیت به شرح زیر در حوزه‌ی دفاع همه‌جانبه برای نظام سیاسی اسلام در دفاع مقدس ایجاد کرده و در جنگ آینده ایجاد می‌نماید:

۱) ظرفیت‌سازی جهت مقابله با تهدیدات سخت

شاخص قاطعیت در تصمیم‌گیری، بهترین ظرفیت جهت مقابله با تهدیدات سخت دشمن را ایجاد کرده است. بر همین اساس حضرت امام خمینی^(ره) در بخشی از پیام‌شان به ملت در

1 – Full Range Of options

2 – Layered Integrity

خصوص دفاع مقدس می‌فرمایند: «... ما در جنگ به مردم جهان و خصوصاً مردم منطقه نشان دادیم که علیه تمامی قدرت‌ها و ابرقدرت‌ها سالیان سال می‌توان مبارزه کرد...» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۲۸۳ - ۲۸۴). فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این رابطه می‌فرمایند: «... مسئولین جمهوری اسلامی با همان روحیه‌ی شهادت‌طلبی که با آن روحیه وارد میدان انقلاب شدند، با همان روحیه‌ای که با آن روحیه وارد میدان جنگ شدند، با روحیه‌ی آمادگی برای کشته شدن در راه خدا تا آخرین قطره‌ی خون در راه آرمان‌های انقلاب اسلامی با قاطعیت و قدرت ایستادند» (بیانات در جمع فرماندهان سپاه، ۱۳۶۷/۹/۳) و در کلامی دیگر می‌فرمایند: «... مدیریت این است: اخلاق خوب، در عین حال قاطعیت، اقتدار مدیریتی و توکل به خدا در همه حال؛ طلب خیر از پروردگار عالم و اتکا و اعتماد به او...» (بیانات در دیدار فرماندهان نیروی دریایی سپاه، ۱۳۷۷/۲/۵).

۲) ظرفیت‌سازی جهت مقابله با تهدیدات نیمه‌سخت:

شاخص ابتکار و خلاقیت، بهترین ظرفیت جهت مقابله با تهدیدات سخت دشمن را ایجاد کرده است. فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرمایند: «... برکات جنگ برای ما غیرقابل تصور بوده است... یکی از این برکات این بود که چون ما به سلاح احتیاج داشتیم و دیگران به ما نمی‌دادند مجبور شدیم روی استعدادها و موجودی خودمان حساب کنیم و همین کار را هم کردیم و نتیجه هم گرفتیم. بنابراین، ما جرأت اقدام و خلاقیت و ابتکار را هم پیدا کرده‌ایم و این از برکات جنگ بود...» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۷/۱). معظم‌له هم‌چنین در بازدید خود از دستاوردهای نظامی نیروی هوایی سپاه فرمودند: «... همه‌ی تلاش و ابتکار و خلاقیت و دانش و تخصص و ایمان و صفا و معنویت خود را باید به‌کار گیرید تا بتوانید نقش تاریخی خود را که برای دنیا - نه فقط برای ایران اسلامی - تعیین کننده است، ایفا کنید» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۲/۴/۲۹).

۳) ظرفیت‌سازی جهت مقابله با تهدیدات نرم:

شاخص‌های ارتقای روحیه و انگیزه‌ی نیروها، اخلاق فرماندهی و اراده‌ی نیرومند و استوار، شاخص‌هایی هستند که بهترین ظرفیت جهت مقابله با تهدیدات نرم دشمن را ایجاد کرده‌اند. بر

اساس همین ظرفیت بود که حضرت امام^(ع) در آن پیام الهی فرمودند: «ما در جنگ پرده از چهره‌ی تزویر جهان‌خواران کنار زدیم ... ما در جنگ دوستان و دشمنانمان را شناخته‌ایم ...» (صحیفه‌ی نور، ج ۲۱: ۲۸۳-۲۸۴). این ظرفیت‌سازی چنان عمیق و گسترده بود که موفق گردید نظام جمهوری اسلامی را در تقابل با دشمن بعثی و استکبار جهانی سربلند و سعادت‌مند بیرون آورد. حضرت علی^(ع) در نامه‌ی ۷۶ نهج‌البلاغه خطاب به عبد... ابن عباس در خصوص رعایت اخلاق فرماندهی این‌گونه می‌فرماید: «... با مردم، به هنگام دیدار و در مجالس رسمی و در مقام داوری، گشاده‌رو باش و از خشم پرهیز ...» هم‌چنین حضرت در خصوص نحوه‌ی برخورد با زیردستان می‌فرماید: «... نسبت به زیردستان آن‌قدر مهربان باشید مثل پدر و مادر نسب به فرزند ...»

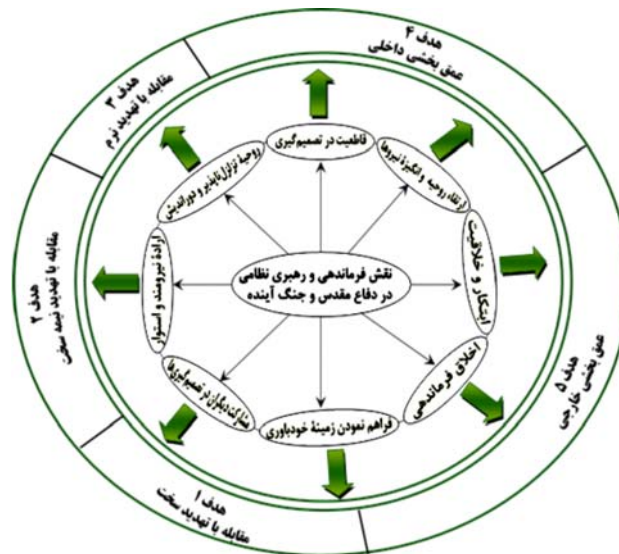
۴) ظرفیت‌سازی جهت عمق‌بخشی داخلی:

شاخص‌هایی از جمله؛ فراهم نمودن زمینه‌ی خودباوری در افراد و شاخص مشارکت دادن دیگران در تصمیم‌گیری‌ها، بهترین ظرفیت جهت عمق‌بخشی داخلی را ایجاد کرده‌اند. فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای^(مدظله‌العالی) در این خصوص می‌فرماید: «... عناصر جنگ، بچه‌های جنگ و جوانان دوره‌ی جنگ که شماها هستید یواش یواش پیر می‌شوید ... سپاه یک سازمان جوان است ... راه جوان‌ها را باز کنید بیایند توی مناصب حساس، در فرماندهی‌ها، در مراکز مهم ... این‌ها آن دوره‌های عملی شما را نگذرانده‌اند، آن دوره‌ها قابل تکرار نیست ... باید شما فکر کنید برای اینها، این فکر لازم دارد. یک راهبرد بلندمدت، میان مدت و دقیق ...» (امام خامنه‌ای، ۱۳۸۴/۴/۲۱).

۵) ظرفیت‌سازی جهت عمق‌بخشی خارجی:

شاخص روحیه‌ی تزلزل‌ناپذیر و دوراندیش، بهترین ظرفیت جهت عمق‌بخشی خارجی را ایجاد کرده است. نظر به این ظرفیت بود که حضرت امام^(ع) در آن پیام سراسر امید و جهانی خود می‌فرماید: «ما انقلابمان را در جنگ به جهان صادر نموده‌ایم ... صدای اسلام‌خواهی آفریقا از جنگ هشت ساله‌ی ماست ... علاقه به اسلام‌شناسی مردم در آمریکا و اروپا و آسیا و آفریقا یعنی در کل جهان از جنگ هشت ساله ماست ... جنگ ما بیداری پاکستان و هندوستان را به‌دنبال داشت ... جنگ ما کمک به فتح افغانستان را به‌دنبال داشت ... جنگ ما فتح فلسطین

را به دنبال خواهد داشت ... از همه اینها مهم‌تر استمرار روح اسلام انقلابی در پرتو جنگ تحقق یافت ...» (صحیفه نور، ج ۲۱: ۲۸۳).

شکل شماره ۵- مدل مفهومی شاخص‌های تأثیرگذار در دفاع مقدس و جنگ آینده

پیشنهادات

مطلب مهم در هر پژوهش علمی این است که کار تحقیقی باید همیشه با اجتهاد و اظهار نظر توأم باشد و محقق در پایان کار بر اساس مطالعات انجام شده به‌طور قاطع نظر خود را درباره‌ی موضوع اعلام دارد تا به گسترش دامنه‌ی معرفتی علم و یافته‌های موجود کمک نماید. در غیر این صورت، تحقیق از ارزش علمی بالایی برخوردار نبوده و اعتبار علمی زیادی نخواهد داشت. این فرایند تازه‌آفرینی از طریق تحقیقات علمی است که باعث غنی شدن و تقویت ادبیات یک حوزه‌ی علمی شده، در یک حرکت جمعی هماهنگی و قلمرو معرفتی انسان را توسعه می‌دهد. از این‌رو، در راستای نهادینه شدن این راهبرد در سطوح مختلف دفاعی امنیتی پیشنهادات زیر ارائه می‌شود:

- ۱) معاونت پژوهش مراکز آموزشی با تشکیل کارگروهی پیرامون موضوع فوق نسبت به تدوین منبع درس تحت همین عنوان در مقاطع مختلف آموزشی مرکز اقدام کنند.
- ۲) کارگروهی متشکل از صاحب نظران و کارشناسان حوزه‌های علمیه و دانشگاه‌های نظامی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران نسبت به احصای سایر عوامل و شاخص‌ها و تکمیل این مهم اقدام تا علاوه بر بومی‌سازی توان رزم؛ استقلال در این حوزه محقق شود. در همین رابطه فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) می‌فرمایند: «نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران دارای تجربه‌ی بسیار مهم و ارزشمند هشت سال دفاع مقدس هستند که باید این تجربه‌ی گرانبها همواره مورد بازنگری و استفاده قرار گیرد» (۱۳۹۱/۱/۱۶).
- ۳) حمایت از پروژه‌های تحقیقاتی با موضوعات دفاع مقدس و عوامل مؤثر در پیروزی رزمندگان اسلام در نبردهای آینده.
- ۴) با تکمیل و تبدیل این نوشتار به دستورالعمل و ابلاغ آن به یگان‌های مانوری و به‌کارگیری آن توسط مدیران و فرماندهان زمینه‌ی تبدیل شدن آن به فرهنگ سازمانی نیروهای مسلح مهیا شود.

منابع

فارسی

- ۱- الهی قمشه‌ای، محمدمهدی، (۱۳۷۶)، «ترجمه قرآن کریم»، انتشارات لقاء، قم.
- ۲- آزادبخت، مروت، (۱۳۸۲)، «جامعه‌شناسی جنگ»، ارتش جمهوری اسلامی، تهران.
- ۳- اردستانی، حسین، (۱۳۷۶)، «رهبری، مدیریت و فرماندهی نظامی»، انتشارات دافوس سپاه، چاپ اول، تهران.
- ۴- اندیشه‌گاه شریف، (۱۳۸۸)، «پارادایم‌های حاکم بر جنگ‌های آینده»، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی، تهران. - باقری، مصطفی، (بی‌تا). «تأثیرات فرهنگی دفاع مقدس»، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران، (WWW.DSRC.IR). - پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری (www.leader.ir)
- ۵- جمعی از نویسندگان، (۱۳۷۳)، «جنگ تحمیلی»، انتشارات دافوس سپاه، چاپ اول، تهران.
- ۶- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۱)، «مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی»، انتشارات سمت، تهران.
- ۷- حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۹)، «مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی»، انتشارات سمت، تهران.
- ۸- حدیث ولایت، (نرم‌افزار- ویرایش دوم)، «مجموعه بیانات و پیام‌ها و رهنمودهای فرماندهی معظم کل قوا حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)»، مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی، حفظ و نشر آثار حضرت امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). - دانشگاه امام حسین (ع) (۱۳۷۶)، اصول و قواعد اساسی رزم، چاپ اول، تهران.
- ۹- دانشکده‌ی پیاده ارتش، (۱۳۶۵)، «رهبری نظامی»، چاپخانه ارتش، تهران.
- ۱۰- دستور رزمی ۵-۱۰۱، «آیین‌نامه رسمی ارتش»، (۱۳۵۴)، چاپخانه ارتش، چاپ یکم، تهران.
- ۱۱- دشتی، محمد، (۱۳۸۳)، «نهج البلاغه»، نشر لقمان، قم.
- ۱۲- دهخدا، علی اکبر، «الغت‌نامه»، بهار ۱۳۷۳، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، تهران.
- ۱۳- سلامی، حسین، (۱۳۸۹)، «فرماندهی و رهبری نظامی»، مرکز چاپ سپاه، تهران.
- ۱۴- «صحیفه‌ی نور»، (بیانات، پیام‌ها و رهنمودهای بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره))، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (ره).
- ۱۵- قوزانلو، جمیل، (۱۳۶۲)، «جنگ ده ساله‌ی ایران و روس»، انتشارات دنیای کتاب، چاپ اول، تهران.

- ۱۶- فنبری جهرمی، محمدحسین، (۱۳۸۳)، «جزوه‌ی میانی جنگ نامتقارن»، انتشارات دافوس سپاه، تهران.
- ۱۷- گاستون، بوتول، (۱۳۷۱)، «جامعه‌شناسی جنگ»، ترجمه دکتر فرخجسته هوشنگ، نشر شیفته، تهران.
- ۱۸- لاریجانی، ارم، (۱۳۸۷)، «آشنایی با تاریخ دفاع مقدس»، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس، تهران، WWW.DSRC.IR. - موننگمری، برنارد لاد (۱۳۶۲)، «خطرات جنگ دوم جهانی»، ترجمه امیر فریدون گرگانی، انتشارات گلشایی، چاپ دوم. - مدنی، سیدمصطفی (۱۳۸۷)، «بررسی عوامل مدیریتی مؤثر بر عملکرد فرماندهان سپاه در دفاع مقدس»، فصلنامه دانشور، سال ۱۵، شماره ۲۹، تهران.
- ۱۹- «ماهنامه‌ی پیام انقلاب»، چاپ ستاد مشترک سپاه پاسداران، شماره ۱۱۳، تهران.
- ۲۰- مرندی، مهدی، (۱۳۸۰)، «بسیج در اندیشه امام خمینی (ره)»، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران.
- ۲۱- نمایندگی ولی فقیه در سپاه، (۱۳۷۲)، «نشریه رویدادها و تحلیل‌ها»، شماره ۶۶، انتشارات ستاد مشترک سپاه، تهران.
- ۲۲- وتر، اشتن بارک، جون، (۱۳۶۵)، «شاه جنگ ایرانیان در جالدران و یونان»، ترجمه: ذبیح‌الله منصور، انتشارات زرین، چاپ ششم، تهران.
- ۲۳- وتر، ضاهر، (۱۳۷۴)، «مدیریت نظامی در نبردهای پیامبر اکرم (ص)»، (رساله‌ی P.H.D) ترجمه اصغر قائدان، نشر صریح، چاپ اول، تهران.
- ۲۴- هیرو، دیلیپ، (۱۳۹۰)، «طولانی‌ترین جنگ (رویارویی نظامی ایران و عراق)»، ترجمه‌ی علیرضا فرشچی و همکاران، تهران، نشر مرز و بوم (مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس).

منابع انگلیسی:

- 25- Mary C. Fitzgerald (1994), "The Russian Military's Strategy for Sixth Generation Warfare", Andrew F. Krepinevich(1994), "Cavalry to Computer: The Pattern of Military Revolution", the National Interest.
- 26- "International military and defense encyclopedia" (august 1983).